

Varnostni ukrepi v sodobnem kazenskem pravu

(Kriminološka in pravnoprimerjalna študija)

Univ. prof. dr. Hinko Lučovnik

I.

Kazensko pravo, ki se je razvijalo na idejnih temeljih klasične šole, se je v boju zoper kriminaliteto omejevalo samo na kazen. Osrednji problem kazenskega prava je bilo kaznivo dejanje, storilčeva osebnost pa se je upoštevala le toliko, kolikor se je izražala v samem dejanju. Zoper takšno abstraktno pojmovanje človeka kot storilca kaznivega dejanja so v drugi polovici 19. stoletja nastopili pripadniki pozitivistične in sociološke šole, ki so zlasti opozorili na storilca kaznivega dejanja in postavili zahtevo, da je treba v kazenskem postopku temeljito preiskati osebnost storilca. Poleg kaznivega dejanja kot aktualnega momenta je važen tudi potencialni moment, to je tisto, kar karakterizira storilčovo osebnost. Tako se more pravilno spoznati storilčeva krivda in nevarnost, razen tega pa se lahko dobi tudi zanesljiva podlaga za določitev in uporabo kazni ter varnostnih in vzgojnih ukrepov. S tem se pojavi v kazenskem pravu nov element, ki je začel izpodkopavati tradicionalne temelje klasičnega kazenskega prava. Pozitivisti, ki jim je človek samo proizvod narave, so pobijali tudi tradicionalne teorije o funkciji kazni, o storilčevi moralni odgovornosti in pravico do kaznovanja nasploh. Temeljna zamisel pozitivistov je težila za tem, da ukrep, ki naj se uporabi zoper kršilca družbenih pravil, ne more biti kazen, marveč samo ukrep družbene obrambe. Takšen ukrep je lahko poboljševalni ali vzgojni, kadar se lahko z njim vpliva poboljševalno na storilca, ali pa eliminatorni, kadar gre za nepoboljšljive delinkvente. Načela in izsledki pozitivizma so dali podlago tudi za znanstveno proučevanje kriminalitete in tako se je razvila nova znanstvena disciplina — kriminologija. V kriminalni politiki pa je zmagala ideja, da v boju zoper kriminaliteto kazen ni in ne more biti edino sredstvo, temveč da je treba zoper določene storilce reagirati z drugimi, socialno-ekonomskimi in individualnimi ukrepi.

Zahteva, da se naj v kazenskem postopku upošteva storilčeva osebnost, in zahteva, da je treba za učinkovitejši boj zoper kriminaliteto uvesti in uporabljati namesto kazni oziroma poleg kazni v klasičnem pomenu ustrezne ukrepe, je v začetku tega stoletja zmagovito prodrla v kazensko pravo. Med klasicizmom in novejšimi naturalističnimi ter sociološkimi tokovi v kazenskem pravu je

prišlo do kompromisa, ki ga je sprejela in znanstveno uveljavila eklektična šola. V pozitivnem pravu, ki se je oblikovalo na idejnih temeljih te šole, so se po eni strani obdržala neka načela klasičnega kazenskega prava, zlasti o retributivni naravi kaznovanja in o moralni prostosti ter subjektivni odgovornosti, po drugi strani pa se je upoštevala storilčeva osebnost in njegova nevarnost. Temeljno izhodišče tega kompromisnega stališča je bilo v tem, da storilec kaznivega dejanja ni samo kršil predpise kazenskega zakonika, temveč da je njegovo dejanje tudi zunanji izraz njegovih osebnih lastnosti in posledica določenih socialnih faktorjev. Sprejeta je bila formula, da je treba storilcu odmeriti pravično kazen glede na njegove osebne lastnosti, da pa je treba zoper neprištevne in zoper nevarne storilce uporabiti različne varnostne ukrepe.

V kazenskopravni in kriminološki znanosti, zlasti še tudi v medicinski in psihiatrični znanosti, so začeli izčrpno preiskovati posamezne pojavnne oblike kaznivih dejanj in njihove storilce, glede katerih so ugotovili, da zanje ni uporabljiva klasična retributivna kazen, marveč je treba zaradi varovanja družbe pred takšnimi delinkventi in zaradi njihove uspešnejše resocializacije uporabljati druge, učinkovitejše ukrepe. Tako se je v dobi med obema svetovnima vojnoma začela v pozitivnem pravu utrjevati ideja o novih, to je varnostnih ukrepih. Posebej so začeli razpravljati v pozitivnih kazenskih zakonodajah o povratnikih, o storilcih iz navade, o duševno abnormalnih in psihopatskih osebah, alkoholikih, narkomanih itd., zoper katere so uporabljali različne varnostne ukrepe, v nekih zakonodajah pa tudi tako imenovane nedoločene (indeterminirane) kazni in ukrepe.

Varnostni ukrepi so se najprej uporabljali kot posebni poboljševalni ukrepi namesto kazni zoper mladoletne storilce kaznivih dejanj, ker so v boju zoper kriminaliteto mladoletnikov izkušnje pokazale, da kazni ne morejo biti uspešno sredstvo za zatiranje tovrstne kriminalitete. Pozneje so začeli uporabljati varnostne ukrepe tudi zoper polnoletne delinkvente. V kriminološki literaturi se je zastavljalo vprašanje, kakšen je kriminalnopolitični pomen ukrepov, ki se uporabljajo zoper mladoletnike, in ali se morejo ti ukrepi obravnavati pod skupnim pojmom »varnostni ukrepi«. Res je sicer, da imajo

tudi varnostni ukrepi, ki se uporabljo zoper polnoletne storilce, namen poboljšati in resocializirati te storilce. Toda kljub temu je treba načeloma razlikovati varnostne ukrepe od vzgojnih poboljševalnih ukrepov zoper mlađeletnike, ker je temeljni kriterij za uporabo varnostnih ukrepov vendarle storilčeva nevarnost za družbo, medtem ko je pri vzgojnih ukrepih zoper mlađeletnike odločilna predvsem njihova prevzgoja in poboljšanje. Istovetiti poboljševalne ukrepe zoper mlađeletnike z varnostnimi ukrepi, bi pomenilo zapostavljati specifične naloge družbe v njenem boju zoper zanemarjenost in kriminalitetu mlađeletnikov. Sodobna kriminološka znanost soglaša, da je treba ob določenih pogojih zoper mlađeletnike zaradi njihove prevzgoje in poboljšanja uporabiti namesto kazni posebne vzgojne ukrepe, ki se razlikujejo od varnostnih ukrepov kot takšnih.

Varnostni ukrepi so se pojavili najprej za nevarne delinkvente iz navade v francoskem zakonu o relegaciji iz leta 1885, v norveškem kazenskem zakoniku iz leta 1902 in v angleškem Prevention of Crime Act iz leta 1908. Ti ukrepi so imeli povsem eliminatorni in zastrašilni namen. Vendar je ideja, da je treba zoper določene delinkvente uporabiti poleg ali namesto kazni ustrezne druge ukrepe, v nadaljnjem razvoju vodila do kriminalnopolično ustreznih varnostnih ukrepov. Tako je prišlo v buržoaznih kazenskih zakonikih v času med obema svetovnima vojnami do tako imenovanega trializma kazenskih sankcij, to so kazni za normalne delinkvente, varnostni ukrepi za neprištevne in zmanjšano prištevne delinkvente in vzgojni poboljševalni ukrepi za mlađeletnike. Tudi bivši jugoslovanski kazenski zakonik iz l. 1929 je uvedel v sistem kazenskih sankcij poleg kazni tudi varnostne in vzgojne ukrepe. Ti zakoniki niso bili več zgrajeni izključno na ideji o odgovornosti za krivdo, temveč predpostavljajo razmejitev med kriterijem krivde na eni in kriterijem storilčeve nevarnosti na drugi strani in v zvezi s tem tudi predpisujejo, kdaj se storilec za dejanje kaznuje, kdaj pa se zoper njega uporabijo varnostni ukrepi. Kriterij storilčeve nevarnosti se v teh zakonodajah izraža v razmeroma ozkem obsegu in se uporablja s specialnih preventivnih vidikov v prvi vrsti v boju zoper nevarne, neprištevne in zmanjšano prištevne storilce kaznivih dejanj, zoper poklicne in parazitske hudodelce, zoper narkomane in kronične alkoholike itd.

II.

Z uvedbo varnostnih ukrepov v buržoazno teorijo kazenskega prava se je pojavilo še

danes sporno vprašanje, kakšno je razmerje med kaznijo in varnostnim ukrepm. O tem vprašanju obstajajo dve nasprotni stališči, in sicer monistično, po katerem med kaznijo in varnostnim ukrepm ni bistvene razlike, ter dualistično stališče, po katerem se kazni in varnostni ukrepi med seboj bistveno razlikujejo. Radikalni zastopniki monističnega pojmovanja (predvsem ustanovitelj pozitivistične šole Ferri in njegovi idejni somišljenniki) poudarjajo, da imajo varnostni ukrepi isto funkcijo in naravo kakor kazni, da torej med njimi ni nobene kvalitativne razlike in da je treba kaznen kot nekakšen atavistični relikt izločiti iz kazenske zakonodaje ter jo v celoti zamenjati s sistemom varnostnih ukrepov. Monizem sankcij utemeljujejo še s tem, da imajo kazni poleg generalnega tudi specialni preventivni namen in da vsebujejo varnostni ukrepi poleg prevencije tudi represijo. Monistično pojmovanje kazenskih sankcij je zagovarjal tudi najvidnejši predstavnik sociološke šole Liszt, ki je nastopil zoper ostro delitev pojmov kazni in varnostnega ukrepa. Varnostni ukrepi so pravzaprav proizvod sociološke šole, zlasti Liszta, ki je dosegel neko pomirjenje med klasičnimi pravniki in pozitivistimi. Vendar prihaja Liszt v svojih znanstvenih dosežkih do zaključka, da obstoji načelna razlika vsaj med pravo retributivno kaznijo in pravimi varnostnimi ukrepi ter trdi, da so kazni in varnostni ukrepi često v razmerju križajočih se krovov.

Nasprotno pa poudarjajo zagovorniki dualizma kazenskih sankcij, da je treba ne samo iz znanstvenih, marveč tudi iz praktičnih razlogov razmejiti kazni in varnostne ukrepe, med katerimi so bistveni razločki zlasti v tem: temeljni kriterij za uporabo kazni, ki vsebuje neko negativno socialno-etično oceno kaznivega dejanja, je dejanje, storjeno po krivdi prištevne osebe, medtem ko varnostni ukrepi načeloma ne pomenijo socialno-etične ocene dejanja ter se uporabljajo zoper tiste nevarne osebe, na katere kaznen sploh ne vpliva ali pa le nezadostno. Temeljna funkcija kazni je poleg povračila generalna prevencija, medtem ko je namen varnostnih ukrepov specialno preventiven. Storjeno kaznivo dejanje ni odločilno za vsebino in obseg varnostnih ukrepov, medtem ko je višina kazni odvisna od pravne dobrine, ki je predmet napada, in od stopnje storilčeve krivde. Kriterij za uporabo varnostnih ukrepov je storilčeva nevarnost, ki se pokaže s kaznivim dejanjem, medtem ko se storilčovo stanje upošteva pri uporabi kazni le toliko, kolikor vpliva na njegovo krivdo. Kazen je zlo, ki se izreče storilcu zaradi njegovega kaznivega dejanja, medtem ko varnostni ukrepi nimajo

takšnega namena. Pri kazni se upošteva preteklost in že storjeno dejanje in kazen mora biti v sorazmerju z dejanjem. Nasprotno pa se pri varnostnih ukrepih gleda v prihodnost, storjeno dejanje je pomembno le toliko, kolikor se z njim izraža storilčeva nevarnost. Varnostni ukrepi morajo po svojem bistvu trajati toliko časa, dokler ni odstranjena storilčeva nevarnost; zaradi tega se razlikujejo od kazni tudi v tem, da njihovo trajanje načeloma ne more biti vnaprej določeno. To so v glavnih potezah mnenja zagovornikov dualistične concepcije sankcij, ki sta jih v predvojni jugoslovanski literaturi zastopala tudi prof. Maklecov in Živanović.

Po drugi svetovni vojni se je v buržoazni literaturi ponovno in še v večjem obsegu razplamtel idejni spor med zagovorniki monizma (enotirnosti) in zagovorniki dualizma (dvotirnosti) kazenskih sankcij. Zagovorniki monizma vztrajajo pri tem, da dualistični sistem, ki predstavlja različne funkcije kazni in varnostnih ukrepov, ni izvedljiv že zaradi tega, ker se ne more izvesti takšna porazdelitev funkcij. Kazni in varnostni ukrepi so kompleksni pojavi z ravnovrstnimi in spremennimi funkcijami. Zaradi tega mora biti reakcija na kaznivo dejanje, storjeno po krivdi, enotna kazen. Pristaši monizma zastavljajo vprašanje, zakaj je treba razlikovati kazni in varnostne ukrepe in zakaj poglabljati filozofske utemeljitve represije. Če vsi soglašamo — tako pravijo nekateri avtorji — glede učinkovitosti nekih ukrepov, ki brez težkoč readaptirajo tiste, zoper katere se ti ukrepi uporabljajo, tedaj se ni treba prepirati o etiketah, temveč si moramo prizadevati, da čim hitreje dosežemo rezultate, ki jih vsi želimo. Po njihovem mnenju je treba uporabiti in organizirati te ukrepe brez zahteve po njihovi uvrstitvi v določene kategorije, ki bi bile več ali manj nasprotne kategorijam kazni in varnostnih ukrepov. Ti zagovarjajo tudi tako imenovane nedoločene kazni ali nedoločene kazenske sodbe (sentence indéterminée, unbestimmtes Strafurteil). — Pristaši dualističnega koncepta pa vztrajajo pri načelnem razlikovanju med kaznijo in varnostnim ukrepom ter navajajo kot poglaviti ugovor zoper monistični sistem, da bistvo kazni nasprotuje enotni reakciji na kaznivo dejanje. Kazen je namreč samo neka povzročitev zla, ki je adekvatna kaznivemu dejanju. Če pa ne gre za to, temveč je predmet varnostnih ukrepov storilčeva nevarna osebnost, tedaj takšna reakcija ni »kazen«, marveč je ukrep, ki se mora že pojmovno označiti in normirati kot »aliud«.

Nekateri zagovorniki modernega unitarnega sistema kazenskih sankcij se ogrevajo tudi za idejo tako imenovanega mešanega si-

stema, ki ne bi povsem zavrgel pojem storilčeve odgovornosti, temveč naj bi dal varnostnim ukrepom nedvoumen značaj sankcij. Toda drugi pa temu ugovarjajo, češ da imajo kazni in varnostni ukrepi svoj značaj, svojo učinkovitost in tudi svojo lastno tehniko. Kakršen koli kompromis bi jim lahko odvzel njihove prednosti in učinkovitost ter bi lahko pripeljal do nezadovoljivih rezultatov.

Problem enotirnosti oziroma dvotirnosti kazenskih sankcij je postal tako pereč, da so ga uvrstili v dnevni red VI. mednarodnega kongresa za kazensko pravo leta 1953 v Rimu, na katerem se je kot posebna točka obravnaval problem unifikacije kazni in varnostnih ukrepov. Kongres je sprejel brezbarvno kompromisno resolucijo, v kateri je prišlo do izraza samo to, da naj se zoper storilce, za katerih resocializacijo kazen ni ustrezno sredstvo, ne uporablajo poleg kazni še varnostni ukrepi, marveč je treba po možnosti uporabiti enoten, različnim kategorijam ustrezač postopek (traitement).

III.

Po drugi svetovni vojni so se začeli v kriminologiji uveljavljati novi koncepti, ki pomenujo korenito preusmeritev v temeljnih vprašanjih kazenskega prava, zlasti v vprašanjih preventivnega in represivnega boja zoper kriminaliteto. Osnovna zahteva teh novih konceptov je, da je treba znanstveno proučevati storilčeve osebnost in na podlagi takšnih proučevanj izbrati ukrep, ki bi bil najprimernejši za čim hitrejšo in čim učinkovitejšo resocializacijo delinkventa:

Nove ideje so zrasle zlasti v tako imenovanem gibanju za družbeno varstvo (le mouvement de défense sociale), v katerem se po mnenju nekaterih avtorjev (zlasti v italijanski smeri gibanja) izraža ideološka povezava s Ferrijevim naukom o legalni odgovornosti (la responsabilité légale). Po temeljnem stališču tega gibanja je boj zoper kriminaliteto ena najpomembnejših nalog družbe. V tem boju mora družba uporabljati različna sredstva, tako preddeliktna kakor tudi podejktina. Kazensko pravo je treba štetiti za eno izmed sredstev, ki ga družba lahko uporablja zaradi zmanjšanja kriminalitete. To pravo oziroma njegova uporaba ne more biti pod vplivom pojmov, kakor so prosta volja, krivda in odgovornost, ker so to metafizični pojmi. Glede razvoja kazenskega prava postavlja to gibanje načelo, da je treba kordinirati različne kazenskopravne ukrepe, da bi tako po možnosti prišli do enotnega sistema socialne reakcije zoper kazniva dejanja. Sistem mora biti dovolj diferenciran, da ima sodišče v vsakem posameznem primeru

možnost izbrati ustrezen ukrep. Temeljni nauk tega gibanja je, da je treba v boju zoper kriminaliteto v prvi vrsti preiskati in spoznati storilčeve osebnost in njegovo okolje ter na podlagi izkušenj sodobne psihologije, psihiatrije in pedagogike uporabiti zoper vsakega storilca kaznivega dejanja tak specializiran in individualiziran postopek (traitement), katerega osnovni namen je čim hitrejša resocializacija storilca. V skladu s tem stališčem so pripadniki gibanja za družbeno varstvo odločni nasprotniki dualizma kazenskih sankcij in zagovarjajo uporabo ene same sankcije, ki pa ni retributivne narave, temveč ima samo specialno preventivni namen. Uporaba takšne sankcije, ki se mora glede na različne biopsihične konstitucije storilcev kaznivih dejanj deliti na več različnih postopkov, je v načelu samo nekakšna socialna terapija, ki ne gre za tem, da bi bil storilec za storjeno dejanje kaznovan, marveč gre izključno za tem, da bi se storilec moralno dvignil in da bi dobil od družbe vsestransko pomoč, da bi lahko postal čimprej spet koristen član družbene skupnosti. Zaradi uporabe ustreznega ukrepa je treba izčrpno spoznati delinkventovo osebnost. Opazovanje delinkventa, ki ga je treba opraviti pred obsodbo in nadaljevati tudi po obsodbi, mora obstajati v biopsihološki in socialni eksploraciji osebnosti.

Novi koncepti v kazenskem pravu in kriminologiji izhajajo torej iz izhodišča, da je možno z določenim postopkom človeka delinkventa poboljšati in prevzgojiti in da je treba v kazenskem postopku izčrpno opazovati in preiskovati storilčeve osebnost. Tako opazovanje in proučevanje je v kriminološki literaturi znano pod imenom »l'examen médico-biopsychosocial du délinquant«. O preiskovanju storilčeve osebnosti so že razpravljali na raznih mednarodnih kongresih in seminarjih, kjer so priporočali, da bi bilo nujno in koristno uvesti v kazenski postopek znanstveno preiskovanje storilčeve osebnosti.

V zvezi z opazovanjem in preiskovanjem storilčeve osebnosti pa se odpira vrsta drugih vprašanj glede na tradicionalni kazenski postopek. Zlasti se zastavlja vprašanje, ali naj se opravi opazovanje in preiskovanje storilčeve osebnosti pred glavnim obravnavo ali po njej. Tu je treba upoštevati, da opazovanje lahko pomeni napad na osebne pravice sicer osumiljenega, toda po načelu domneve nedolžnosti nedolžnega človeka. Zaradi tega predlagajo, naj bi se kazenski postopek razdelil v dve fazi; prva bi imela namen ugotoviti kaznivo dejanje, krivdo in odgovornost, v drugi fazi pa bi se opravilo opazovanje in preiskovanje delinkventa in določil ukrep, ki bi bil primeren za njegovo poboljšanje in re-

socializacijo. Novejši koncepti v kriminologiji gredo celo za tem, da bi bilo treba uvesti tri faze postopka. V prvi fazi bi bilo treba rešiti vprašanje materialnosti in kavzalnosti kaznivega dejanja, v drugi pa vprašanje storilčeve krivde. Represija, ki je usmerjena v družbeno varstvo, zahteva še tretjo fazo, v kateri naj se presodi storilčeva nevarnost in v zvezi z njo izbere ukrep, ki bi bil adekvaten nevarnosti.

Opazovanje in preiskovanje storilčeve osebnosti pa zahtevata zlasti večjo izbiro sankcij in ukrepov zoper storilca. Kljub naprednim dosežkom kazenskega prava in teorije v najnovejšem času nekateri še vedno menijo, da je kazen po svoji retributivni naravi najuspešnejše sredstvo v boju proti kriminaliteti. Toda novejši koncepti upravičeno zahtevajo, da morajo imeti kazenska sodišča na izbiro več ukrepov, tako da bi se kazen uporabila samo za tiste storilce, na katere lahko pozitivno vpliva, toda kazen je lahko samo eden izmed mnogoštevilnih ukrepov. Razen tega postavljajo v sodobni kriminoloski znanosti in celo tudi v posameznih zakonodajah upravičeno zahtevo, da morajo imeti kazenski ukrepi večjo elastičnost in raznovrstnost, tako da se lahko tudi med samim izvrševanjem glede na obsojenčeve osebne lastnosti spremeni in zamenja ena sankcija z drugo. Da bi se mogla ta zahtevo čim učinkoviteje realizirati, je treba dati široka podoblastila sodišču ali posebnemu sodniku za izvrševanje (juge d'exécution), ki je pristojen, da stalno spremlja izvrševanje kazni in ukrepov in da na podlagi mnenja strokovnjakov (psihologov, psihiatrov, pedagogov, socialnih delavcev) lahko tudi odloči o zamenjavi že izrečenih sankcij, zlasti o zamenjavi kazni z varnostnimi ukrepi in narobe.

Nove ideje gibanja za družbeno varstvo, ki izhajajo z gledišča, da ni več mogoče zatirati kriminaliteto s tradicionalno represivno kriminalno politiko, prihajajo polagoma do izraza tudi v pozitivni zakonodaji. V tem pogledu je vsekakor najpomembnejši načrt novega švedskega kazenskega zakonika iz leta 1956, ki ima naslov Zakon o varstvu pred hudodelstvi. Redaktorji načrta so hoteli zlasti spremeniti sistem sankcij in same sankcije tako, da bodo kar najučinkovitejše sredstvo za zatiranje kriminalitete. Zaradi tega so izdelali cel register niansiranih sankcij, iz katerih sicer niso povsem izločene klasične kazni. Načrt vsebuje poleg denarne kazni in kazni odvzema prostosti še tele sankcije: varstveni nadzor (po sistemu »probation«), varstveno vzgajanje, varstvena internacija in ukrepe posebnega varstva. Ukrepi posebnega varstva se bodo uporabljali zoper mladoletnike, zoper delinkvente alkoholike in zoper

duševno bolne delinkvente. Vsi ti bodo izročeni posebnim spicaliziranim organom zaradi primernega postopka. Načrt šteje vse sankcije za sestavine varstvenega sistema, katerega objekt so tako storilec kakor tudi družba. Načrt nima nobenih predpisov o kazenski odgovornosti kot pogoju za uporabo sankcij. Po mnenju njegovih avtorjev je treba izločiti iz kriminalne politike abstraktni koncept moralne odgovornosti in zaradi tega kriterij za sankcije ni moralna odgovornost, temveč tista oblika traitementa, ki je najprimernejša za resocializacijo delinkventa. Po tem načrtu bo preiskovanje delinkventove osebnosti obvezno pri uporabi vseh sankcij razen denarnih kazni.

Tudi v našem kazenskem pravu se mora v polni meri uveljaviti temeljno načelo, da je treba za pravilno uporabo ustreznih ukrepov v prvi vrsti spoznati storilčeve osebnost. Toda danes lahko ugotavljamo, da se v praksi še vedno večkrat ne razjasnijo delinkventove osebne okoliščine in da gre praksa še vedno v prvi vrsti za tem, da razjasni kaznivo dejanje v kriminalističnem in kazenskopravnem pogledu, medtem ko šteje proučevanje storilčeve osebnosti — vsaj pri polnoletnih hudodelcih — za postransko nalogu. Če sistematično preiskujemo prejšnje kriminalno življenje nepopolnoljubivih povratnikov, lahko ugotovimo, kako malo se v praksi uporablja temeljna kriminalnopolitična načela sodobnega kazenskega prava in da še vedno prevladuje klasično načelo povračila. Reforma preiskovanja storilčeve osebnosti je predvsem praktična reforma in zanjo so potrebne sorazmerno neznatne dopolnitve veljavnih predpisov. Pripominjam, da je med sklepi II. kongresa pravnikov Jugoslavije v Zagrebu leta 1958 tudi izrecna zahteva, da morajo organi kazenskega pregona posvetiti mnogo večjo pozornost proučevanju obdolženčeve osebnosti, zlasti njegovega prejšnjega življenja, motiva dejanja in subjektivnih okoliščin, ob katerih je bilo dejanje storjeno, in če je potrebno, tudi s sodelovanjem strokovnjakov: z individualnim obravnavanjem obdolženca med vsem postopkom, zlasti še pri izrekanju kazenskih sankcij, morajo ti organi ravnati v skladu z načelom socialističnega humanizma in s prizadevanjem, da se storilec kaznivega dejanja prevzgoji in postane aktiven ter enakopraven član socialistične skupnosti.

IV.

Tudi v naši literaturi se mnogo razpravlja o kazenskih sankcijah kot sredstvih za družbeno varstvo pred kriminaliteto. Zelo zanimive in poglobljene so misli, ki jih izraža

prof. Frank v učbeniku Teorija kaznenog prava glede pojmov kazni in varnostnih ukrepov. Po njegovem mnenju bo dvotirnost kazenskopoboljševalnih ukrepov potrebna, dokler bodo obstajali represivni elementi v pojmu kazni. Ti so nedvomno zajeti v pojmu kazni kontinentalnih zakonikov, medtem ko v angloameriških in skandinavskih državah vedno bolj izginjajo. Prof. Frank meni, da so varnostni ukrepi prisilna sredstva, ki se uporabljajo zoper storilce dejanij, navedenih v zakonu, zaradi njihove družbene nevarnosti, ne glede na to, ali so prištevni ali ne. Če bi kazen pojmovali kot čisto družbeno ustanovo, kot sredstvo družbenega varstva, ne bi bili potrebni varnostni ukrepi, ker bi odpadel razloček med teorijo kazni in njeno uporabo. Kakor se za odgovornost zahteva metafizični in teološki pojem odgovornosti na temelju proste volje, tako obstoji tudi za kazen metasocialni pojem retribucije in represije. Tako dolgo, dokler se kazen ne utrdi kot izključno socialna funkcija, ne glede na dobro in zlo, bodo potrebne neke prehodne sankcije, ki so podobne kazni, toda niso vezane na pogoje kazni, opise v zakonu in krivdo.

Te razlage prof. Franka, v katerih se zavzema za nekakšen unitarizem sankcij in izhaja v nekem smislu iz istih idejnih izhodišč, kakor se izražajo v gibanju »défense sociale«, nedvomno zaslужijo polno pozornost glede bodočega razvoja našega kazenskega prava nasploh, zlasti pa še v pogledu kazenskih sankcij. Ni namreč dvoma, da bo dobila kazen v daljši perspektivi predvsem pomen družbene ustanove in da se bo pretvorila v individualiziran ukrep družbenega varstva. Toda danes ne moremo zanikati, da je namen kazni v našem kazenskem pravu poleg represivnosti in razen generalne prevencije tudi specialno prevencija, poboljšanje in vzgajanje. Zaradi tega lahko upravičeno trdimo, da sta še vedno temeljni kriterij za uporabo kazni tudi v našem kazenskem pravu storilčeva krivda in prištevnost. Ne moremo se pridružiti mnenju, da sta pojma krivde in prištevnosti ostanka metafizike in mistike in da ju je treba izločiti iz sodobnega kazenskega prava. Čeprav gre tu za kategorije povsem subjektivne narave, ki se morejo ugotoviti in presoditi v prvi vrsti po zunanjih znakih, nam vendar ravno sodobna psihologija in psihiatrija ter druge eksperimentalne znanosti nudijo dovolj stvarno podlago za pravilno reševanje dosti zamotanega in često težavnega vprašanja krivde in prištevnosti. Tudi v sodobni kriminologiji poudarjajo, da morata biti pojma moralne krivde in kesanja ohranjena v kazenskem pravu v samem interesu hudodelčevega poboljšanja. Kazni kot posledica krivde in prištevnosti ostanejo tudi

v našem sistemu kazenskih sankcij za sedaj še vedno osnovno sredstvo v boju zoper kriminaliteto.

Mislim, da se kazni in varnostni ukrepi vendarle med seboj razlikujejo tako po svojem namenu kakor po svoji tehnični izvedbi, zlasti pa po svojem kriminalnopolitičnem temelju. Bistveni razloček je predvsem v tem, da ima kazen še vedno retributiven pomen in da torej predpostavlja storilčeve odgovornost, medtem ko je varnostni ukrep usmerjen izključno v prihodnost, v preprečitev hudodelstev z readaptacijo hudodelcev ne glede na morebitno odgovornost, ki se lahko nanaša samo na kazniva dejanja v preteklosti. Ta pa so po splošnem pojmovanju pri uporabi varnostnih ukrepov pomembna samo kot objektivni in tudi kot subjektivni znaki storilčevega nevarnega stanja. Zaradi tega ne smejo imeti varnostni ukrepi nobenega sramotilnega učinka in morajo čim bolj odklanjati vsakršen afliktivni učinek. Ti ukrepi se torej nanašajo na storilčovo nevarno stanje, kazni pa na njegovo moralno odgovornost za kaznivo dejanje v preteklosti. Zato mora zakonodajalec sankcionirati tudi moralno odgovornost za že storjena dejanja, hkrati pa reagirati zoper nevarna stanja, ki jih kažejo storjena hudodelstva (morebiti tudi zoper tista nevarna stanja, ki se kažejo v zunanjem svetu kako drugače). Dualizem sankcij mora obstajati v splošnem represivnem sistemu in to zlasti v razmerju do določenega storilca. Lahko se namreč zgodi, da kakšna oseba, ki je nevarna v nekem določenem pomenu, stori drugo kaznivo dejanje, za katero je moralno odgovorna, kakor je tudi možno, da se kakšen storilec kaznuje za neko dejanje, medtem ko je nevaren v povsem drugem pogledu. Razen tega lahko celo v primeru kakšnega določenega kaznivega dejanja pokaže preiskava delinkventove osebnosti, da gre za nevarno stanje brez odgovornosti ali za odgovornost brez nevarnega stanja ali za eno in drugo skupaj. Zaradi tega so torej za izvajanje uspešne kriminalne politike glede na različne možnosti potrebni tako varnostni ukrepi brez kazni kakor kazni brez varnostnih ukrepov ter končno za določene primere varnostni ukrepi in kazni skupaj.

Če gledamo ta problem s teh gledišč, lahko vidimo v varnostnih ukrepih tiste najnovejše oblike družbene reakcije zoper kriminaliteto, ki imajo svojo posebno funkcijo in ta je v prvi vrsti varstvo družbe pred nevarnimi hudodelci, za katere uporaba kazni sploh ne pride v poštev ali pa ni primerno sredstvo. To velja zlasti za naše pozitivno kazensko pravo, ki pozna sorazmerno malo varnostnih ukrepov in je oddaja v za-

vod za varstvo in zdravljenje edini varnostni ukrep, ki je združen z odvzemom prostosti.

V.

Sistematička in vrsta varnostnih ukrepov v sodobnih kazenskih zakonodajah je zelo pestra. Čeprav se posamezni varnostni ukrepi po svoji naravi in po svojem učinku med seboj razločujejo, jim je vendarle skupno to, da imajo v obstoju nevarnosti svoj pravni temelj, v odstranjevanju te nevarnosti pa svoj namen. Nevarna je lahko oseba ali stvar. Zaradi tega delimo varnostne ukrepe na osebne in stvarne. Temeljni kriterij za uporabo osebnih varnostnih ukrepov je storilčovo nevarno stanje, medtem ko prihaja pri stvarnih varnostnih ukrepih v poštev lastnost stvari, katere posest in promet lahko pomeni nevarnost za družbo ali pa so lahko takšne stvari sredstvo za storitev novih kaznivih dejanj oziroma lahko pospešujejo škodljive posledice storjenega kaznivega dejanja. Na splošno lahko ugotovimo, da nevarnost osebe za družbo kot kriterij za izrekanje osebnih varnostnih ukrepov označuje takšno stanje subjekta, zaradi katerega se lahko po vsej verjetnosti pričakuje, da bo storil nove delikte. Za uporabo osebnih varnostnih ukrepov pa ne pride v poštev akutna, marveč samo kronična storilčeva nevarnost, ki se kaže v nekem bolj ali manj trajnem, za družbo nevarnem storilčevem nagnjenju, ki se v tuji literaturi tudi označuje na primer kot »ein habitueller Zustand des Verbrechers« ali »une perpetuelle ménace pour la sécurité publique«. Izjemoma poznajo nekateri buržoazni zakoni kot poseben varnostni ukrep tako imenovano poroštvo za mir (cautio de non offendendo), ki se uporablja v primeru akutne nevarnosti. Sicer pa prevladuje v teoriji varnostnih ukrepov in v zakonodajah pravilno stališče, da je objektivni pogoj za uporabo varnostnih ukrepov storjeno kaznivo dejanje oziroma dejanje, ki vsaj po svojih zunanjih znakih ustrezza dejanskemu stanu nekega kaznivega dejanja. Ta objektivni pogoj je nujno povezan z vprašanjem ugotovitve in presoje nevarnosti, a to je v resnici samo neka prognoza za prihodnost. Seveda je treba tudi pojmem nevarnosti relativno presojati glede na konkretno družbene razmere, ker je ta pojmom različen v kapitalistični in v socialistični družbeni ureditvi. V buržoaznih zakonodajah lahko opazimo tudi težnjo, da se v boju zoper izkoriščane delovne množice uporabljajo posamezni varnostni ukrepi ne glede na to, ali je bilo storjeno kaznivo dejanje ali ne.

Kakor že rečeno, se varnostni ukrepi po svoji temeljni zamisli delijo v dve glavni

skupini, in to: 1. v osebne in 2. v stvarne varnostne ukrepe. Glede na kriminalnopolitični pomen varnostnih ukrepov v pozitivnih kazenskih zakonodajah in v teoriji pa se osebni ukrepi delijo še na dve podskupini, in sicer v skupino varnostnih ukrepov, ki so združeni z odvzemom prostosti, in v skupino varnostnih ukrepov, ki niso združeni z odvzemom prostosti.

VI.

Osebni varnostni ukrepi z odvzemom prostosti

Pri obravnavanju teh varnostnih ukrepov nastaja temeljno vprašanje, kakšne vrste ukrepov so potrebne in ustrezne glede na konkretno družbene razmere. Danes se v buržoazni teoriji in v buržoaznih zakonodajah govorji predvsem o dveh vrstah osebnih varnostnih ukrepov. To so na eni strani ukrepi, ki jih uporabljajo zoper nevarne, neprištevne in zmanjšano prištevne storilce, na drugi strani pa ukrepi, ki jih uporabljajo zoper povratnike, storilce iz navade, alkoholike in narkomane, delomrzneže in potepuhe.

Glede razmerja med varnostnimi ukrepi in kaznimi lahko v pozitivnih kazenskih zakonodajah ugotovimo, da se tuje kazenske zakonodaje v tem pogledu delijo v tri skupine, in sicer: 1. dualistični (dvotirni) sistem, 2. monistični (enotirni) sistem in 3. mešani sistem. V zadnjo skupino spadajo tisti sistemi, v katerih je sicer načelno uzakojen dualistični (dvotirni) sistem, toda ta sistem je z večjimi ali manjšimi izjemami predst (zlasti z načelom tako imenovanega vikariiranja), in sistemi, ki so sicer označeni kot monistični, v resnici pa kažejo v nekem smislu na dvotirnost.

1. Dualistični sistemi

V večini kazenskih zakonodaj danes še prevladuje dualistični sistem. Varnostni ukrepi se uporabljajo in izvršujejo (razen pri neprištevnih storilcih) kumulativno poleg kazni. Večina zakonodaj določa, naj se najprej izvrši kazen in šele po prestani kazni naj se izvrši varnostni ukrep. V nekaterih zakonodajah pa je dualistični sistem toliko omiljen, da je izročitev storilca v zavod možna že takrat, ko je kazen delno prestal.

Dualistični sistem je dosledno spréjet predvsem v italijanskem kazenskem zakoniku, po katerem je temelj kazni krivda, temelj varnostnega ukrepa pa storilčeva družbena nevarnost. Kazni so v bistvu obdržale pomen tradicionalnih kazni kot povračila, čeprav njihovo bistvo ni enotno in

so pomembne tudi njihove poboljševalne funkcije. Varnostni ukrepi pa imajo namen preprečevati kazniva dejanja. Kazni se kumulirajo z varnostnimi ukrepi. Ukrep oddaje v zavod za zdravljenje in čuvanje pri zmanjšano prištevnih storilcih se lahko izvrši tudi pred prestanjem kazni.

Dualistični sistem je uzakojen tudi v Franciji in Belgiji.

V Franciji je bil z že navedenim zakonom iz leta 1885 uveden nov ukrep zoper tako imenovane multirecidiviste, to je relegacija, ki se je izvajala v prvotni obliki tako, da je bil obsojenec po prestani kazni v kazenskem zavodu v metropoli poslan za dolochen čas ali pa dosmrtno v kolonije (prekomorske posesti). Ta ukrep je bil po svoji naravi povsem eliminatorem in zastrašujoč, v bistvu pa je bil izraz radikalnih teženj in mnenj v tistem času, da je namreč poostrena represija edino sredstvo, s katerim se lahko zaustavi naraščanje nevarne kriminalitete. Takšno stanje je trajalo vse do druge svetovne vojne, ko so vojne razmere onemogočile, da bi se ukrep relegacije izvajal v originalni zamisli. Sedaj se relegacija izvaja v metropoli, toda še vedno kot obvezen ukrep za večkratne povratnike po prestani kazni v tradicionalnem pomenu. Po vojni so začeli tudi v Franciji v večji meri upoštevati sodobna pojmovanja glede individualizacije kazenskih sankcij in so relegacijo spremenili v fakultativni ukrep (1954). Ne glede na takšno spremembo pa obstajajo v teoriji (tudi v tisti, ki se sicer šteje za naprednejšo) še vedno mnenja, da je relegacija edino učinkovito sredstvo družbene obrambe za nevstralizacijo nevarnih poklicnih storilcev. Francoski kriminalist Donnedieu de Vabres pa meni, da je relegacija nekakšna dopolnilna kazen, ki je po svojem režimu v marsikaterem pogledu podobna kazni prisilnega dela (*travaux forcés*).

Vsekakor najpomembnejši zakon, ki je uvedel poseben režim varnostnih ukrepov zoper povratnike in duševno abnorme delinkvente, je belgijski zakon iz leta 1930, »La loi sur la défense sociale à l'égard des anomalies et des récidivistes«. V zakonu je izčrplno izdelan sistem varnostnih ukrepov zoper duševno bolne osebe, zoper določene povratnike in storilce iz navade, zoper potepuhe in berače. Te obsojence izročajo po prestani kazni v posebne zavode in jih dajo »à la disposition du gouvernement«. Internacija v teh zavodih je povsem terapevtična in tu skušajo doseči reklasacijo obsojencev z vsemi sredstvi sodobne medicinske, psihološke in pedagoške znanosti. Postopek s povratniki je popolnoma individualiziran. V njem sodelujejo tudi zastopniki patronažnih

organizacij in društev za socialno readaptacijo hudodelcev. Ob odpustu iz zavoda naložijo povratniku dolžnost, da mora izpolnjevati stroge pogoje glede življenja, dela in treznosti.

Dualistični sistem je nadalje uveden tudi v Avstriji, Braziliji, Finski, Holandiji, Norveški, Portugalski in Španiji. V teh zakonodajah je določeno, da se načeloma izvrši najprej kazen in šele nato varnostni ukrep. V Španiji je predvidena tudi internacija alkoholikov in narkomanov, če sodišče ugotovi, da so nevarni, tudi če niso storili nobenega kaznivega dejanja. V Avstriji je predvidena izročitev malih kriminalcev (potepuhov in beračev) ter povratnikov v prisilno delavnico; tudi ta ukrep se izvrši po prestani kazni.

2. Monistični sistemi

V monističnih sistemih se uporabljajo samo kazni ali samo varnostni ukrepi. Zagonovniki tega sistema izhajajo iz gledišča, da se kazen ne more uporabiti zoper osebo, pri kateri ni videti, da bi imela kazen kakšen koli uspeh in se mora zato uporabiti varnostni ukrep. Varnostni ukrep se odredi ali neposredno namesto kazni ali pa ukrep takoj zamenja izrečeno kazen.

Monistični sistem je v Angliji uведен s Criminal Justice Act iz leta 1948. Uvedel je dva ukrepa odvzema prostosti, in sicer: 1. poboljševalni zapor (Corrective training) in 2. varstveno čuvanje (Preventive Detention). Sodišče lahko v določenih primerih izreče zoper storilce, stare nad 30 let, namesto kazni poboljševalni zapor, če meni, da je takšen ukrep umesten za prevzgojo in preprečevanje bodočih kaznivih dejanj ter glede na prejšnje življenje in osebnost storilca. S tem je pravzaprav uведен sistem vikariiranja kazenskih in poboljševalnih ukrepov. Podobno velja za varstveno čuvanje. Ta ukrep se uporablja zoper storilce iz navade, stare nad 30 let, in njegov namen je v prvi vrsti varstvo javnosti. Sodišče lahko namesto kazni odredi ta ukrep, če sodi, da bi bilo v interesu varstva družbe koristno odrediti zoper storilca vzgajanje, ki ima prisilni pomem. Sodišče mora določiti tudi čas trajanja, ki znaša najmanj 5 in največ 14 let. Vendar v tem zakonu ni predvidena nederminirana obsodba. Sistem enotnosti (kazen ali varstveno čuvanje) je uzakonjen namesto prejšnjega kumulacijskega sistema, ki je bil predviden v Prevention of Crime Act iz leta 1908 in po katerem se je lahko odredilo po prestani kazni varstveno čuvanje glede na storilčeve nevarnosti.

Tudi v ZDA je uведен monistični sistem sankcij. V ZDA sploh ne poznaajo varnostnih

ukrepov kot takšnih. Vzrok je v stališču, da namen kaznovanja ni v prvi vrsti povračilo, marveč preprečitev bodočih kaznivih dejanj, resocializacija storilca in varovanje družbe. S tem so funkcije varnostnih ukrepov vsebovane v samih kaznih. Toda funkcije poboljšanja in varstva so v prvi vrsti vsebovane v tako imenovanih nedoločenih kaznih. Vendar ne obstajajo absolutno nedoločene kazni, temveč mora sodišče v vsakem posameznem primeru določiti najmanjšo in v splošnem tudi največjo mero kazni.

Tudi v sovjetskem kazenskem pravu, ki je do nedavnega poznalo samo ukrepe socialnega varstva, je bil v bistvu uведен monistični sistem sankcij. Ukrepi socialnega varstva, ki slone na storilčevi družbeni nevarnosti, so se delili v sodnopoboljševalne, medicinske in medicinsko-pedagoške ukrepe. Medicinski in medicinsko-pedagoški ukrepi so se lahko uporabili, če je sodišče ugotovilo, da sodno-poboljševalni ukrepi v danem primeru ne bi bili umestni, in nadalje, če bi bilo potrebno dopolniti sodno-poboljševalne ukrepe. Pripomniti pa moramo, da so vsi ti ukrepi po svojem pomenu kazni in da se je tudi v sami sovjetski literaturi ter zakonodaji kratko in malo govorilo o kazni in ne o ukrepih socialnega varstva. Za poostreno represijo v kaznovalni politiki Sovjetske zveze je bilo značilno tudi to, da so uporabljali posamezne represivne ukrepe tudi zoper osebe, ki niso storile kaznivega dejanja, toda so jih šteli za družbi nevarne zaradi njihovih zvez z delinkventovim okoljem ali pa zaradi njihove prejšnje delavnosti. V bistvu je šlo torej za uporabo določenih varnostnih ukrepov zgolj na podlagi nevarnosti kakšne osebe. Takšne ukrepe pa celo meščanska teorija in zakonodaja odklanjata, ker so v resnici v ostrem nasprotju z načeli varovanja človekove svobode in njegovih pravic. Skrajna represija se je izražala tudi v določbi, po kateri je bilo mogoče koga razglasiti za sovražnika Sovjetske zveze in ga izgnati iz države.

Konec leta 1958 pa je Vrhovni sovjet Sovjetske zveze sprejel vrsto novih zakonov s področja kazenskega prava in med drugim tudi Zakon o temeljih kazenske zakonodaje ZSSR in zveznih republik. Ta zakon uvaja radikalno spremembo kaznovalne politike v Sovjetski zvezi. V njem je večkrat posebej poudarjen vzgojni in poboljševalni namen kazenskih sankcij. Tudi sovjetski avtorji, ki so sodelovali pri razpravi o načrtih nove kazenske zakonodaje, izrecno poudarjajo, da je treba v boju zoper kriminaliteto namesto represivnih ukrepov vse bolj uporabljati vzgojne ukrepe in da tudi nova sovjetska zakonodaja izhaja iz tega temeljnega gledišča. Novi zakon odpravlja zgoraj navedene

ukrepe in uvaja v sistem kazenskih sankcij določene ukrepe, ki imajo po svoji vsebini in po svoji kriminalnopolitični naravi pomen varnostnih ukrepov, in sicer: pregnanstvo (določitev kraja bivanja), prepoved opravljanju določeno dejavnost in nadalje tudi tako imenovani družbeni prezir, ki se lahko opravi po časopisu ali kako drugače primerno. Zakon tudi pooblašča republike in druge avtonomne pokrajine, da glede na svoje posebne razmere izpopolnijo sistem kazenskih sankcij. Glede povratnikov in storilcev iz navade tudi nova sovjetska zakonodaja ne uvaja nobenih posebnih ukrepov, pač pa določa, da se povratak lahko vzame kot obtežilna okoliščina pri odmeri kazni. Tudi zoper delinkvente alkoholike niso predvideni nobeni posebni ukrepi. Vsekakor pa je zanimiva določba, da se storilec kaznivega dejanja zaradi pijanosti ne more oprostiti kazenske odgovornosti. Pač pa novi zakon določa, da sodišče lahko uporabi zoper neprištevne storilce medicinske prisilne ukrepe. Zakon ne pozna nobenih posebnih ukrepov zoper zmanjšano prištevne storilce. Iz tega torej izhaja, da tudi najnovješta sovjetska zakonodaja v bistvu vztraja pri monističnem sistemu kazenskih sankcij.

3. Mešani sistemi

V to skupino sistemov, za katere je sicer značilna dvotirnost sankcij, poznajo pa bistvene izjeme, spada predvsem švicarsko pravo. V Švici se najprej izvrši »čuvanje« storilca, če je poleg kazni izrečen takšen ukrep. Po izvršitvi tega ukrepa pa sodišče odloči, ali in v kakšnem obsegu naj se izvrši še kazen. Če se kazen ne izvrši, ostane varnostni ukrep edina reakcija na hudodelstvo. Zoper takšen sistem obstajajo ugovori, in sicer zlasti v tej smeri, da pomeni neupravičeno privilegiranje nekaterih hudodelcev in da je pri naknadni izvršitvi kazni takšen sistem tudi nesmotern, ker naknadno izvrševanje kazni lahko ogrozi uspeh zdravljenja. Zaradi tega predlagajo, da bi bilo treba najprej izvršiti kazen. Čuvanje hudodelcev iz navade se izvrši namesto izrečene kazni odzema prostosti in ta ukrep je po trajanju in načinu izvršitve podoben kazni. Varnostni ukrepi zoper alkoholike in narkomane se izvršujejo po prestani kazni odzema prostosti. Toda sodišče sme glede na obsojenčevu osebno stanje odložiti izvršitev kazni in odrediti izročitev v zavod za zdravljenje. V tem primeru odloči sodišče pred odpustom iz zavoda, ali naj se kazen izvrši ali pa naj se popolnoma ali delno odpusti.

Tudi na Švedskem in na Danskem, kjer so predvidene kazni in varnostni ukrepi, se lahko ob določenih pogojih kazni zamenjajo z varstvenim čuvanjem, ki se lahko uporabi

zoper nevarne in nepoboljšljive hudodelce iz navade. Po prestani kazni se lahko zoper alkoholike odredi tudi oddaja v zavod za zdravljenje.

V norveškem pravu, ki sicer dosledno zavzema stališče dvotirnosti kazenskih sankcij, obstoji predpis, da sme pravosodno ministrstvo odrediti, naj kazen, izrečena zoper zmanjšano prištevne delinkvente, popolnoma ali delno odpade, če se odredi eden varnostnih ukrepov, ki so v norveškem pravu zelo številni. Za povratnike velja načelo kumulacije; zoper le-te se namreč ob določenih pogojih odredi po prestani kazni varstveno čuvanje, ki pa se lahko tudi po prestani kazni pogojno odloži.

Grški kazenski zakonik iz leta 1950 je uvedel v sistem kazenskih sankcij kazni in varnostne ukrepe, toda sistem dvotirnosti je v marsikaterem pogledu opuščen. Zakonik daje v velikem obsegu kaznim namen specialne prevencije in varstva in po eni strani povezuje varstvene namene s kaznimi, po drugi strani pa pozna tudi varnostne ukrepe, ki lahko zamenjajo kazni. Zoper nevarne psihično abnormne delinkvente, hudodelce iz navade in poklicne hudodelce ter zoper nekatere mladoletnike se uporablja posebna relativno nedoločena kazen. Zoper alkoholike in narkomane ter zoper delomržneže in potepuhe se uporabljajo ustrezni varnostni ukrepi, ki dopolnjujejo kazen. Zoper neprištevne nevarne hudodelce in zoper nekatere mladoletnike se uporablja namesto kazni varnostni ukrepi. Za nevarne zmanjšano prištevne delinkvente pa je predvidena posebna kazen nedoločenega trajanja, ki je ustrezna biopsičnemu stanju obsojencev in se izvršuje v posebnih zavodih. Nevarni hudodelci iz navade in poklicni hudodelci so razdeljeni v tri kategorije, in sicer: 1. hudodelci povratniki iz navade, 2. hudodelci iz navade ne glede na povratak, ki so nevarni za javni red in 3. storilci povratniki iz malomarnosti. Zoper slednje se uporablja relativno nedoločene kazni, ki niso niti varnostni ukrepi, ki bi sledili kaznim (kot na primer v Nemčiji in Italiji), pa tudi ne ukrepi, ki bi stopili na mesto kazni (kot n. pr. v Švici in Angliji). Obrazložitev načrta grškega kazenskega zakonika zavzema mnene, češ da ni bistvenega razločka med nedoločenim varstvenim čuvanjem, ki sledi kazni, in od vsega začetka izrečeno obsodbo na kazen za nedoločen čas. Nadalje zavzema tudi mnenje, da ne bi bilo pravično, če bi bili nevarni hudodelci iz navade oproščeni kazni in bi se uporabljal le takšen varnostni ukrep.

V poljskem kazenskem zakoniku je tudi predvideno sorazmerno veliko število varnostnih ukrepov, kot so oddaja v zaprti za-

vod, v zavod za zdravljenje alkoholikov in narkomanov, v zavod za delo, v zavod za nepoboljšljive. Razmerje med kaznijo in varnostnimi ukrepi je urejeno tako, da sodišče odredi oddajo delinkventa v zavod za zdravljenje hkrati z izrekom kazni (ki se lahko prizmanjšano prištevnih omili), če samo kaznovanje storilca ne zadostuje, da bi odstranilo njegovo nevarnost za pravni red. Če gre za kazen odvzema prostosti, odloči sodišče, ali se kazen izvrši po odpustu obsojenca iz zavoda. Ne gre torej za nujno kumulacijo sankcij. Za hudodelce iz navade je v zakoniku predvidena fakultativna poostritev kazni. Razen tega je za povratnike, za hudodelce iz navade in za poklicne hudodelce, za katere bi se ugotovilo, da je njihovo bivanje na prostoti nevarno za javni red, predvidena oddaja v zavod za nepoboljšljive.

Končno lahko prištevamo v skupino mešanih sistemov tudi češkoslovaški kazenski zakonik, ki predvideva kazni, varstvene in poboljševalne ukrepe. Razmerje med varstvenimi ukrepi in kaznimi je urejeno tako, da se varstveni ukrepi (kot na primer varstveno zdravljenje, varstveno vzgajanje) lahko odredijo poleg kazni, če njihov namen ni dosežen že s samim izrekom in izvršitvijo kazni. Toda sodišče lahko odstopi od varstvenih ukrepov, če pred začetkom njihovega izvrševanja prenehajo razlogi, zaradi katerih so bili odrejeni. Kot poseben ukrep je določena tudi oddaja v taborišče za prisilno delo oseb, ki so pokazale svoje sovražno stališče proti družbeni ureditvi. Ta ukrep se lahko odredi tudi poleg kazni.

Iz tega kratkega pregleda tujih kazenskih zakonodaj torej izhaja, da danes še prevladuje dualistični sistem kazenskih sankcij, vendar v najnovejših konceptih lahko opazimo, da gre težnja v smeri monističnega sistema. To težnjo opazimo tudi v teoriji. Mednarodni kongres za kazensko pravo in penitenciarne vede je leta 1930 priporočil dualistični sistem, medtem ko je kongres v Haagu leta 1950 že priporočil uvedbo monističnega sistema sankcij in uporabo ukrepov relativno nedoločenega trajanja.

Glede pogojev za uporabo varnostnih ukrepov se v večini zakonodaj zahtevajo poleg objektivnih tudi določeni subjektivni pogoji, namreč storilčeve osebne lastnosti. Te lastnosti se kažejo zlasti v njegovi družbeni nevarnosti, na katero se lahko sklepa iz samih v zakonu normiranih znakov ali pa jih ugotovi sodišče po prosti presoji dokazov. V nekih tujih zakonodajah se storilčeva nevarnost predpostavlja in se domneva nevarnosti nanaša na določene tipe storilcev (neprištevne), na določena kazniva dejanja (na primer zoper življenje in telo) ali na dolo-

čeno število prejšnjih kazni (na primer pri storilcih iz navade).

Vprašanje, ali naj se varnostni ukrepi odredijo fakultativno ali obligatorno, je v tujih zakonikih tudi različno rešeno. Medtem ko je v starejših zakonikih večinoma predvidena obligatorna uporaba varnostnih ukrepov — če so seveda podani zakoniti pogoji — se v novejših zakonikih tudi v tem pogledu prepušča sodišču večja prostost preseje in se ne predpisuje uporaba varnostnih ukrepov niti v primeru, če je sodišče ugotovilo storilčeve nevarnost. Na splošno opazamo težnjo, da bi se sodišču prepustila čim bolj prosta presoja tako pri odreditvi kakor pri izbiri varnostnih ukrepov in to zaradi tega, da se odredi storilčevi osebnosti ustrezni varnostni ukrep. Omenjeni mednarodni kongres iz leta 1950 je priporočil, da je treba za uporabo varnostnih ukrepov zahtevati le neke minimalne pogoje, sicer pa naj se prepusti sodiščem čim bolj prosta presoja.

Glede trajanja varnostnih ukrepov, ki so združeni z odvezmom prostosti, je v tujih zakonodajah v prvi vrsti sprejeto načelo, da so varnostni ukrepi po svojem temeljnem pomenu nedoločenega trajanja, ker se smejo uporabljati le tako dolgo, dokler traja namen čuvanja in poboljšanja. V nekih državah je predpisana maksimalna doba, v drugih pa so mnjenja, da se namen zdravljenja, čuvanja in poboljšanja lahko doseže samo v daljšem času in da je časovno krajše izvrševanje takšnih ukrepov prej škodljivo kakor koristno. Tretja kategorija predpisuje največjo in najmanjšo časovno mejo varnostnih ukrepov.

V dualističnih sistemih obstoji načelo, da se pri steku kazni in varnostnih ukrepov izvrši najprej kazen. Če se hudodelec iz navade ali zmanjšano prištevni storilec za časa bivanja v zavodu ponovno obsodi na kazen, tedaj se oddaja v zavod odloži, dokler kazen ni prestana. V monističnih sistemih pa se kazen spremeni v varnostni ukrep ali pa se formalno izvrši poleg ukrepa.

V večini tujih zakonodaj se varnostni ukrepi odredijo samo s sodno odločbo o kaznivem dejanju, v nekaterih državah pa se lahko odredijo tudi naknadno. Na Norveškem se na primer lahko odredijo, dokler ne zastara izvrševanje kazni ali pa v enem letu po prestani kazni. Na Finskem pristojna komisija ne odredi varstvenega čuvanja takoj po izreku odsodbe, temveč šele po preteklu šestmesečnega izvrševanja kazni in to zaradi tega, da se na podlagi preiskovanja obsojenčeve osebnosti lahko odloči, ali je uporaba varnostnega ukrepa še potrebna.

Temeljne pravne garancije obsojencev so skoraj v vseh državah v tem, da smejo od-

rediti varnostne ukrepe načeloma samo sodišča. Po priporočilu že omenjenega mednarodnega kongresa v Haagu leta 1950 se morajo obsojencu priznati vse zakonite garancije za osebno prostost tudi tedaj, če varnostni ukrep ne odredi sodišče.

O tem, kdaj naj se varnostni ukrep konča, obstoji v tuji zakonodaji načelo, da je odpust iz zavoda možen šele tedaj, če storilec ni več nevaren za javni red in varnost. V nekih državah je odpust iz zavoda možen samo na podlagi psihiatričnega ali drugega strokovnega mnenja. Razen tega je v tujih zakonodajah različno urejeno tudi vprašanje predčasnega in pogojnega odpusta iz zavoda. Za odločanje o odpustu so načeloma pristojna sodišča ali pa posebne komisije, v sestavu katerih mora biti tudi sodnik.

Varnostni ukrepi zoper neprištevne ali zmanjšano prištevne storilce kaznih dejanj

V novejši kriminološki znanosti, ki vedno išče nova in uspešnejša sredstva za zatiranje tako imenovane patološke kriminalitete, se zmeraj bolj uveljavlja stališče, da so duševno bolne in neprištevne osebe večinoma nevarne za svojo okolico in da jih je treba z odločbo kazenskih sodišč oddati v zavod za varstvo in zdravljenje, kjer morajo ostati toliko časa, dokler ne ozdravijo oziroma dokler traja njihovo nevarno stanje. To stališče se izraža v večini sodobnih kazenskih zakonodaj. Vsebina ukrepov zoper neprištevne ali zmanjšano prištevne storilce je skoraj v vseh državah v tem, da se odredi oddaja takšnih oseb v posebne zavode. V nekaterih državah ravnajo s kriminalnimi duševnimi bolniki tako, da jih ne oddajo v zaprte zavode, če se upravičeno pričakuje, da se storilčeva socialna nevarnost lahko odstrani tudi z drugimi ukrepi brez odvzema prostosti. Zlasti prihaja v poštev tako imenovani varstveni nadzor, ki ga sodišče odredi, če meni, da bo takšen ukrep zadostoval namesto oddaje v zavod za varstvo in zdravljenje. Večina zakonodaj zahteva, naj sodišče ugotovi, da je storilec nevaren za javno varnost oziroma za svojo okolico. Na splošno pa se v vseh kazenskih zakonodajah izraža načelo, da oddaja v zavod za varstvo in zdravljenje nima retributivnega namena, temveč da se z uporabo takšnega ukrepa samo varuje družba pred nevarnimi storilci, hkrati pa se skuša storilec ozdraviti s terapevtičnimi sredstvi sodobne psihiatrije.

V kriminološki in zlasti v psihiatrični literaturi mnogo razpravljajo o zmanjšani prištevnosti. Na eni strani trdijo, da je pojem zmanjšane prištevnosti logično in psihološko utemeljen in da njegovo uvajanje v kaz-

sko zakonodajo ustrezajo nujni zahtevi po individualizaciji. Na drugi strani pa obstoje številni ugovori, češ da je uporaba kriterija zmanjšane prištevnosti odvisna od subjektivnega mnenja sodnika in psihiatra, da nejasnost tega pojma povzroča nevarnost za sodno prakso itd.

Glede na teoretično različna stališča je tudi v posameznih državah različno rešeno vprašanje, ali se lahko tudi zoper zmanjšano prištevne osebe odredi oddaja v zavod za varstvo in zdravljenje in kakšni so pogoji za takšen ukrep. Podobno kot v našem kazenskem zakoniku so postavljeni tudi v nekaterih drugih zakonodajah (na primer v Italiji, Češkoslovaški in Poljski) pogoji za oddajo zmanjšano prištevnih storilcev. V državah, kjer ne poznaajo inštituta zmanjšane prištevnosti, pa ne uporabljajo zoper storilce, ki kažejo lažje oblike duševnih bolezni, posebnih varnostnih ukrepov, temveč takšne storilce na splošno mileje kaznujejo.

O psihično defektnih delinkventih in izbiri najprimernejših ukrepov zoper nje so razpravljali tudi na II. kongresu pravnikov Jugoslavije v Zagrebu. Med drugim so podutarjali, da je to vprašanje v praksi združeno z znatnimi težkočami, da sodišča često neutemeljeno zavračajo predloge za psihiatrični pregled obdolžencev, nadalje da mnoga psihiatrična mnenja niso popolna in da je število oseb, zoper katere so sodišča uporabila varnostni ukrep oddaje v zavod za varstvo in zdravljenje, zelo neznatno. Na kongresu so razpravljali tudi o izvajanjу pravilne kazenske politike glede duševno defektnih oseb, zlasti pa so omenjali znatne težave v praksi, ki se pojavljajo v zvezi s postopkom zoper kriminalne psihopate. Glavni referat Problemi in načela kazenske politike naglaša, da bi bilo treba pregledati potrebo in možnost, da se za zdravljenje hujših kriminalnih psihopatov ustanovi poseben zavod, v katerega bi oddajali takšne osebe z odločbo sodišča in v katerem bi ostale toliko časa, kolikor je potrebno, da se ozdravijo ali vsaj, da se jim stanje izboljša. V nekaterih primerih bi prišlo v poštev tudi samo ambulantno zdravljenje. Videti je, da bi uporaba takšnih varnostnih ukrepov za kriminalne psihopate pomenila relativno najučinkovitejše sredstvo za varstvo družbe in tudi za njih same.

Vsekakor bi bil umesten predlog, da se tudi v našem kazenskem zakoniku (podobno kakor je to predlagano v načrtu novele kazenskega zakonika za alkoholike) uvede kot poseben varnostni ukrep obvezno zdravljenje duševno defektnih oseb. Izkušnje v sodobni psihiatrični znanosti in praksi namreč dokazujejo, da se lahko s sredstvi sodobne psi-

hiatrične terapije ozdravijo lažje duševne alternacije, ki imajo vpliv tudi na kriminalnega storilca.

Razen tega mislim, da je treba glede režima sankcij zoper zmanjšano prištevne, to je glede režima kumulacije oddaje v zavod za varstvo in zdravljenje in načelnega izvrševanja kazni odvzema prostoti po prenehanju varnostnega ukrepa poudariti še tole: Naš sistem, ki ga ravno v pogledu zmanjšano prištevnih oseb lahko označimo za dualistični sistem, ni povsem v skladu z zahtevami sodobne kriminalne politike, ker se preveč izraža retributivnost kazenske represije. V tujih zakonodajah odstopajo od takšnega režima in v literaturi utemeljeno poudarjajo, da izvrševanje kazni odvzema prostoti, ki sledi bivanju v zavodu, ni v skladu z modernimi kriminalnopolitičnimi zahtevami in z osebnimi interesi obsojencev glede njihove učinkovite resocializacije. Takšen postopek lahko pri ozdravljeni osebi celo ogroža uspeh zdravljenja, zlasti zaradi tega, ker gre večinoma za psihološko posebno komplikirane paciente, ki so že oddajo v zavod občutili kot nekakšno kazen odvzema prostoti, kar vse lahko vodi do obsojenčeve negativne psihološke reakcije na vprašanje njegove resocializacije. Redaktorji načrta novele našega kazenskega zakonika so očitno čutili, da ta režim ni povsem v skladu s kriminalnopolitičnimi prizadevanji in so v drugem osnutku načrta predlagali neko manjšo spremembo 4. odstavka 61. člena kazenskega zakonika v tem smislu, da mora obsojena, zmanjšano prištevna oseba obvezno prestati ostanek kazni, če je v zavodu prebila manj časa, kakor znaša čas izrečene kazni strogega zapora. Kriminalnopolitično bi bilo vsekakor umestno, da bi imela sodišča v tem pogledu širša pooblastila. Zato moramo pozdraviti stališče, ki se izraža v najnovejšem (tretjem) osnutku načrta novele. Po tem osnutku sicer obsojenec, če je v zavodu prebil manj časa, kot znaša izrečena kazen, prestane ostanek kazni v kazenskem zavodu, toda sodišče sme odločiti, da se izpusti na prostost s pogojem, da do preteka časa, na katerega je bila izrečena kazen, ne bo storil dejanja, ki ima za posledico preklic pogojnega odpusta (57. člen). Pri odločanju o pogojnem odpustu sodišče zlasti upošteva uspeh zdravljenja, obsojenčovo zdravstveno stanje, čas, ki ga je prebil v zavodu, in ostanek kazni, ki jo bo moral še prestati.

V zvezi z oddajo zmanjšano prištevnih storilcev v zavod za varstvo in zdravljenje pa obstoji še poseben problem, ki ima predvsem tudi svoje praktično ozadje. Psihiatrična znanost namreč dokazuje, da je med zmanjšano prištevnimi storilci tudi dosti tak-

šnih oseb, katerih psihično stanje je trajno in zoper katere se pravzaprav ne bi smela odrediti oddaja v zavod za duševne bolezni niti v kakšen drug zavod za varstvo in zdravljenje. Ti zavodi imajo s takšnimi trajno slaboumnimi osebami in psihopati velike težave, ker jih ne morejo dati v ločene oddelke, v skupnih oddelkih pa lahko nevarno kršijo disciplino. Vsekakor bi bilo priporočljivo, da bi se tudi pri nas organizirali posebni zavodi, v katerih bi bili neprištevni in zmanjšano prištevni nevarni storilci podvrženi sodobnemu psihoterapevtskemu zdravljenju.

Varnostni ukrepi zoper povratnike in storilce iz navade

Pod vplivom znanstvenega raziskovanja povratništva v sodobni kriminologiji posamezne zakonodaje ne obravnavajo več povratnikov kot nekakšno posebno skupino, zoper katero bi bilo treba izrekati strožje kazenske sankcije, temveč se zoper nekatere povratnike, zlasti zoper večkratne, uporabljajo posebni ukrepi. Njihov namen je, da se storilec, ki je v povratku storil kaznivo dejanje, čimprej reklasira in da se tudi družba zavaruje pred takšnimi nevarnimi storilci. V nekaterih zakonodajah se bistveno ne razločujejo predpisi o povratku in sankcije zoper hudodelce iz navade, ker se pri obeh vrstah hudodelcev predpostavlja, da je treba iskati izvor kriminalitete v kriminogenem stanju njihove osebnosti.

Kar se tiče varnostnih ukrepov, ki jih v tujih zakonodajah uporabljajo zoper povratnike in zoper hudodelce iz navade ter poklicne hudodelce, zavzema nedvomno najpomembnejše mesto tako imenovano varstveno čuvanje (Sicherheitsverwahrung) ali pridržanje obsojencev po prestani kazni. Izmed teh ukrepov bi predvsem omenil že navedeni francoski sistem relegacije in belgijski sistem varnostnih ukrepov zoper povratnike in hudodelce iz navade.

Naš kazenski zakonik ne pozna posebnega varnostnega ukrepa z odvzemom prostoti, ki bi se uporabil zoper povratnike in nevarne hudodelce iz navade ter poklicne hudodelce. S tem se naš kazenski zakonik pravzaprav približuje monističnemu sistemu kazenskih sankcij. Spor med zagovorniki monizma in dualizma kazenskih sankcij v buržoazni kazenskopravnri znanosti se nanaša v prvi vrsti na to obliko varnostnih ukrepov. Mislim, da govorijo utemeljeni kriminalnopolitični razlogi v naši družbeni stvarnosti zoper uvedbo posebnega ukrepa pridržanja povratnikov po prestani kazni. Tudi na omenjenem kongresu za kazensko pravo v Rimu leta 1953 so trdili, da je glede na rezultate in analize sodobne

kriminologije nelogična in celo nekoristna sukcisivna uporaba kazni in varnostnih ukrepov pri določenih kategorijah delinkvēntov. Zagovorniki monizma kazenskih sankcij zlasti upravičeno ugovarjajo zoper takšne ukrepe, češ da se obsojenec po prestani kazni samo premesti iz enega oddelka kaznilnice v drugi oddelek in da gre tu pravzaprav za nekakšen »Etikettenschwindel«. V resnici gre za dve z odvzemom prostosti združeni sankciji, ki se tudi po načinu izvrševanja bistveno ne razločujeta. V tujih zakonodajah, ki poznajo takšno vrsto varnostnih ukrepov, sicer poskušajo razločevati med izvrševanjem kazni in izvrševanjem tako imenovanega varstvenega čuvanja po prestani kazni. Toda v tuji literaturi prav tako tudi poudarjajo, da praksi ni uspelo doseči ta razloček. Čeprav se takšen varnostni ukrep izvršuje v posebnih zavodih ali v posebnih oddelkih, se vendarle izvršuje podobno — tako izrecno trdijo — kakor kazen v kaznilnici. V resnici pomeni časovno neomejeno ali tudi časovno omejeno pridržavanje obsojenca po prestani kazni podaljšanje kazni odvzema prostosti, kar je nedvomno v nasprotju z načelom zakonitosti pri izrekanju kazni in z načelom demokratičnosti našega kazenskega prava sploh.

Glede na to lahko trdimo, da je idejni spor med zagovorniki monizma in dualizma kazenskih sankcij za naše kazensko pravo več ali manj doktrinaren, ki se pri obravnavanju sankcij v sistemu našega kazenskega zakonika teoretično in praktično ne more odločilno upoštevati.

Teoretični in praktični razlogi govorijo tudi proti uvedbi nedoločene kazni. Zoper ta inštitut, ki je v širokem obsegu uведен v ZDA in je znan tudi v nekaterih kontinentalnih zakonodajah, obstoje utemeljeni pomisleki. Predvsem navajajo, češ da nedoločena kazen ni v skladu z bistvom kazni in da se s takšno obsodbo odvzemata sodišču pravica in dolžnost, da bi odločilo o osrednjem vprašanju, to je o odmeri kazni. Razen tega nedoločena kazen po svojem bistvu ni demokratična institucija, ker ne daje zadostnega poroštva za spoštovanje državljaških pravic. Negotovost glede trajanja kazni pa lahko tudi na samega obsojenca tako depresivno vpliva, da lahko ravno to psihološko dejstvo negativno vpliva na storilčeve poboljšanje in prevzgojo. Pri nedoločeni kazni obstoji nevarnost, da se obsojeni vzgajajo v skrajno servilnost samo zato, da bi po možnosti skrajšali čas bivanja v kazenskem zavodu. V naši literaturi prof. Frank ne odklanja popolnoma inštitut nedoločene kazni, vendar poudarja, da bi to nasprotovalo načelu določenosti kazni v obsodbi, toda bi se morda bolje upoštevala storilčeva osebna nevarnost

ozioroma njegovo poboljšanje. Glede pridržanja po prestani kazni pa prof. Frank meni, da je naš zakonik — ki v prvi vrsti poudarja, da varuje osebnost državljanov in njihove pravice — očitno mislil, da takšni ukrepi preveč ogrožajo prostost državljanov. — V naši kriminološki literaturi se je izrekel proti takšnim ukrepom tudi dr. Bavcon (v razpravi Novejši kriminalnopolični pogledi na individualizacijo ukrepov zoper delinkvēnte), ki izrecno trdi: »Ti ukrepi bi imeli pomen in etično upravičenost le, če bi bilo opazovanje in proučevanje storilčeve osebnosti pogoj za njihovo uporabo. Ob stanju, kakršno je danes v vseh kazenskopravnih sistemih, je gotovo, da lahko indeterminirane kazni in pridržanje po prestani kazni (čeprav omejeno z nekaterimi formalnimi pogoji) pomenijo le brezplodno in z ničimer upravičeno podaljševanje kazni. Nekateri sistemi pa so uporabljali in še uporabljajo ta sredstva zlasti za to, da lahko eliminirajo svojemu režimu nezaželeno ljudi.« — V tem smislu je govoril tudi prof. Zlatarić v diskusiji na II. kongresu pravnikov v Zagrebu proti takšnemu varnostnemu ukrepu, češ da takšno pridržanje po prestani kazni ne bi bila kazen, toda v resnici je vendarle odvzem prostosti, ki se često izvaja ob znatno težjih pogojih, kot se pri nas izvaja tudi samo izvrševanje kazni, zlasti v kazenskih poboljševalnih ustanovah odprtega tipa.

Redaktorji načrta za novelo našega kazenskega zakonika so zlasti tudi obravnavali problem povratnikov in večkratnih povratnikov ter ukrepe, ki bi jih bilo treba uvesti zoper takšne nevarne hudodelce. Kakor že prva dva načrta, gre tudi najnovejši (tretji) načrt za tem, da bi sodišče lahko izreklo večkratnim povratnikom (to so tisti storilci, ki so bili najmanj dvakrat obsojeni za naklepna kazniva dejanja, na kazen strogega zapora ali na kazen zapora čez tri mesece in kažejo nagnjenje, da bodo tudi nadalje izvrševali kazniva dejanja) strožjo kazen kot je predpisana. V bistvu gre torej za poostriitev represije zoper večkratne povratnike, za izločitev takšnih storilcev iz družbe za daljši čas in za povečano zastrašitev. Temu stališču, ki je prišlo do izraza v načrtu novele kazenskega zakonika, med drugim ugovarjajo, češ da ni v skladu s stvarno oceno družbene nevarnosti povratništva in da se tudi vnaprej izključuje možnost, da bi se dosegel namen kaznovanja iz 3. člena kazenskega zakonika. V zvezi s to diskusijo, ki je v kriminalnopoličnem pogledu izredno zanimiva in pomembna, pa moramo vsekakor poudariti, da problem povratništva pri nas še ni zadostno proučen in da so potrebna še nadaljnja raziskovanja, da bi lahko tudi v zakonodaji

ugotovili najprimernejše ukrepe za njegovo zatiranje in da bi se ti ukrepi v praksi uspešno realizirali. Nevarnost istovetenja vseh povratnikov ne glede na njihove posebne značilnosti in medsebojne razločke so ugotovili tudi avtorji glavnega referata Problemi in načela kazenske politike na II. kongresu pravnikov Jugoslavije in opozorili na to, da bi se moral problem povratnikov stalno proučevati, da bi se moral vsak povratnik individualno obravnavati že v postopku pred sodiščem in da bi nekatere obsojence (na primer hujše povratnike) nekaj časa proučevala ekipa strokovnjakov zaradi odreditve najuspešnejšega individualnega traitementa. De lege ferenda pa moramo vsekakor poudariti, da se problem povratništva načeloma ne more reševati samo s strožjim kaznovanjem povratnikov in da je treba v prvi vrsti poiskati primerna sredstva, ki bi bila učinkovita za resocializacijo povratnikov. Zaradi tega je treba že v postopku pred sodiščem in med prestajanjem kazni uvesti ekipno proučevanje povratnikov in na podlagi njegovih rezultatov uporabiti v vsakem posameznem primeru takšen traitement, ki bi pri povratnikih odpravil njihova nagnjenja k izvrševanju kaznivih dejanj. Povratnika je treba tudi po prestani kazni spremljati in mu nuditi vse pogoje za moralen dvig in resocializacijo. V ta namen je treba organizirati intezivno sodelovanje psihologov, psihiatrov, pedagogov in socialnih delavcev, zlasti pa tudi naših družbenih organizacij. Za uresničitev tega namena de lege lata moramo opozoriti na dolžnosti, ki jih v naši pozitivni zakonodaji že nalaga zakon o izvršitvi kazni odborom državljanov za pomoč osebam, odpuščenim iz kazenskih poboljševalnih domov. Praktično delo teh odborov mora zlasti gledje odpuščenih povratnikov dobiti tisto življenjsko vsebino, ki jo jim je namenil zakonodajalec. V tem smislu se glasijo tudi sklepi II. kongresa pravnikov Jugoslavije v Zagrebu, ki poudarjajo, da je treba izboljšati in dopolniti sistem postpenalnih ukrepov in v ta namen kvalitetno okrepiti in poživiti odbore državljanov za pomoč osebam, odpuščenim iz kazenskih poboljševalnih domov, zlasti pa težiti za tem, da bi se obsojenci po prestani kazni čimprej zaposlili in vrnili v normalne življenjske razmere.

Varnostni ukrepi zoper alkoholike in narkomane

Alkoholizem in narkomanija sta znana kot pomembna kriminogena faktorja. V sodobni kriminološki znanosti izrecno poudarjajo, da je treba v vsakem kroničnem alkoholiku in narkomanu — delinkventu videti predvsem bolnika, ki je nevaren za okolico,

in da ga je treba tako obravnavati, ne glede na to, ali prevladujejo endogeni ali eksogeni faktorji. Sodobna kriminalna politika se vedno bolj zavzema za to, naj bi zoper takšne delinkvente ne reagirali s kaznimi, marveč naj bi uporabljali specifične ukrepe, ki bi ustrezali individualiziranemu zatiranju nagnjenja k alkoholizmu ali narkomaniji oziroma naj bi se poleg kazni uporabljali zoper takšne delinkvente primerni varnostni ukrepi.

V boju zoper alkoholno kriminaliteto zavzemajo v tuji zakonodaji pomembno mesto različni preddeliktni in podeliktni ukrepi. V večini držav veljajo posebni predpisi o varnostnih ukrepih, ki jih je možno uporabiti zoper alkoholike iz navade in zoper narkomane. Ponekod obravnavajo te osebe kot duševno bolne oziroma kot psihično abnormne osebe.

Preddeliktni ukrepi zoper alkoholike, ki slone na pojmu nevarnosti takšnih oseb zradi njihovega nagnjenja k uživanju alkohola, poznajo zlasti na Švedskem, v Angliji, Franciji in Švici.

Po švedskem zakonu o postopku z alkoholiki iz leta 1931 (noveliran 1938) so posebni »treznostni uradi« pristojni za uporabo nekih preventivnih ukrepov zoper alkoholike. Ti ukrepi obstoje v nadzorstvu, nasvetih in pomoči osebam, ki so nagnjene k uživanju alkohola, v izročitvi takšnih oseb določenim rodbinam, v nekakšni na pol internaciji, pa celo tudi v tem, da se zoper alkoholike, ki so nevarni za okolico, takoj odredita pripor in oddaja v zavod. Po že omenjenem načrtu novega švedskega kazenskega zakonika bo sodišče lahko delinkvente, ki so potrebni denzitoksikacije in protialkoholne psihoterapije, izročilo posebnim treznostnim komitejem.

V angleškem pravu so predvideni neki preddeliktni ukrepi zoper alkoholike že tedaj, kadar gre samo za začasno pijanost.

Glede preddeliktnih ukrepov zoper alkoholike zavzema zlasti pomembno mesto francoski zakon z dne 15. februarja 1954 (*La loi sur le traitement des alcooliques dangereux pour autrui*). S tem zakonom je prvič v Franciji predpisano kot temelj za uporabo določenih ukrepov tako imenovano »nevarno stanje« (*l'état dangereux*) še pred storjenim kaznivim dejanjem. Vsi nevarni alkoholiki morajo biti pod nadzorstvom zdravstvenih organov. Vsi alkoholiki, o katerih se pričakuje, da bodo postali nevarni, morajo biti prijavljeni zdravstvenim organom, če nevarnost ugotovi zdravnik javne zdravstvene službe ali če se to ugotovi v sodnem postopku. Ukrepi zoper alkoholike se najprej uporabljam na prostoti pod nadzorstvom

posebnih dispanzerjev in šele tedaj, če se ugotovi, da ti ukrepi niso primerni ali uspešni, se odredi oddaja v zavod za prevozo. Ukrep traja praviloma šest mesecev, vendar se sme podaljšati tudi do ozdravljenja. Toda ti kriminalnopolično izredno pomembni ukrepi se po naših informacijah v praksi še ne izvajajo, ker zanje še niso ustvarjeni materialni pogoji.

Najbolj znan varnostni ukrep, ki ga tuje zakonodaje predpisujejo zoper delinkvente-alkoholike in ki je združen z odvzemom prostosti, je oddaja v zavod za zdravljenje alkoholikov. Kot pogoj za uporabo tega ukrepa se zahteva, da se ugotovi:

1. da je oseba alkoholik iz navade (zakonite definicije o tem obstoje samo izjemoma, na primer v italijanskem kazenskem zakoniku, po katerem se šteje za alkoholika iz navade tisti, ki je nagnjen k uživanju alkoholnih pijač in je često pijan);

2. da je oseba storila določeno kaznivo dejanje (pri podelitkih ukrepih);

3. da obstoji vzročna zveza med kaznivim dejanjem in zlorabo alkohola, ki je lahko neposredna ali posredna; o neposredni vzročni zvezi govorimo tedaj, če je alkoholik iz navade storil kaznivo dejanje v popolni ali delni pijanosti; posredna vzročna zveza pa je podana takrat, če je zloraba alkohola porušila značaj, kar je s svoje strani neposreden vzrok kriminalitete;

4. da je oseba nevarna; kot podelitka nevarnost pomeni verjetnost, da bo storilec pod vplivom alkohola ponovno storil kaznivo dejanje, kot preddelitka nevarnost pa pomeni verjetnost, da bo kakšna oseba zaradi zlorabe alkohola postala kriminalna.

Glede razmerja med tem varnostnim ukrepolom in kaznijo obstoje v tujih zakonodajah z dualističnim sistemom v glavnem tile režimi: a) režim sukcesije, to je oddaja v zavod se izvrši po prestani kazni; b) najprej se izvrši oddaja v zavod, izvršitev kazni pa se odloži; c) kazen se substitira z oddajo v zavod (sistem vikariiranja).

Tudi v naših razmerah je alkoholizem kot kriminogeni faktor izredno pereč kriminalnopolični problem. Naši družbi je mnogo do tega, da se z učinkovitimi preventivnimi in represivnimi ukrepi zatira alkoholna kriminalita. Naš kazenski zakonik ne pozna nobenega posebnega ukrepa zoper alkoholike-delinkvente. Mislim, da bi bilo treba tudi pri nas de lege ferenda računati z uvedbo takšnih posebnih varnostnih ukrepov, zlasti pa, da bi bilo treba ustanoviti zavode za zdravljenje alkoholikov. V naši zakonodaji je v zelo skromnem obsegu prišlo do izraza obravnavanje kroničnih alkoholikov-delinkventov kot patoloških oseb in to v 2. od-

stavku 34. člena zakona o izvršitvi kazni, ki predpisuje, da se morajo obsojenci, znani alkoholiki, namestiti v posebne oddelke, kjer se zdravijo.

Vsekakor moramo pozdraviti novo usmeritev naše kriminalne politike glede zatiranja alkoholne kriminalitete, ki je prišla do izraza v novem varnostnem ukrepu, kakor ga predлага načrt novele kazenskega zakonika, to je v obveznem zdravljenju alkoholikov. Po tem načrtu lahko sodišče odredi, da se mora storilec, ki je storil kaznivo dejanje pod vplivom alkohola in če obstoji nevarnost, da bo ponovno storil kaznivo dejanje zaradi tega, ker se je vdal uživanju alkohola, obvezno zdraviti. Če je zdravljenje združeno z bivanjem v posebni zdravstveni ustanovi, se čas, prebit v njej, šteje v čas prestajanja kazni. Pri izreku pogojne obsodbe lahko sodišče takšnemu storilcu naloži zdravljenje s tem, da se bo pogojna obsodba preklicala, če ne bo izpolnil te obveznosti.

* * *

Glede osebnih varnostnih ukrepov z odvzemom prostosti se mi zdi potrebno, da na kratko prikažem tudi temeljna načela najnovejšega načrta splošnega dela kazenskega zakonika Zvezne republike Nemčije, ki je bil redigiran po dolgotrajnih in izčrpnih diskusijah nemških teoretikov in praktikov. Načrt predvideva kazni, poboljševalne in varnostne ukrepe ter načelno sprejema sistem dualizma sankcij. Osebni poboljševalni in varnostni ukrepi, ki so združeni z odvzemom prostosti, so tile:

1. Oddaja v zavod za zdravljenje ali v zavod za čuvanje oseb, ki so storile kaznivo dejanje kot kazensko neodgovorne ali zmanjšano odgovorne, če sodišče po presoji storilca in dejanja ugotovi, da je storilec zelo nevaren za skupnost ali posameznike.

2. Oddaja v zavod za odvajanje (ukrep odredi sodišče, če kaže kdo nagnjenje k čezmernemu uživanju alkoholnih pijač ali drugih opojnih sredstev in je obsojen zaradi protipravnega dejanja, storjenega v pijanosti ali iz nagnjenja k njej, ali pa ni obsojen samo zaradi tega, ker je dokazano ali pa ni izključeno, da kazensko ni odgovoren, če obstoji nevarnost, da bo zaradi svojega nagnjenja izvrševal hujša protipravna dejanja).

3. Oddaja v zavod za delo (odredi jo sodišče, če je kdo obsojen zaradi kaznivega dejanja, ki ga je storil in delomržnosti ali iz nagnjenosti k nestalnemu in neurejenemu življenju, če je to potrebno, da bi se ga s tem pripeljalo do urejenega življenja).

4. Varstveno čuvanje (odredi ga sodišče poleg kazni zoper osebo, ki je obsojena kot storilec iz navade).

5. Preventivno čuvanje (ukrep odredi sodišče poleg kazni zoper nekatere povratnike, ne uporabi pa se, če je bil kdo obsojen kot storilec iz navade).

Vidimo torej, da nemški načrt bistveno razločuje med storilci iz navade in povratniki. Sodišče lahko odredi izvršitev teh ukrepov pred izvršitvijo kazni, če bi se s tem namen ukrepov laže dosegel, storilčeva krivda pa ne zahteva predhodne izvršitve kazni. V tem primeru lahko sodišče čas izvrševanja ukrepa v celoti ali deloma šteje v kazen. Posebnost ukrepov je tudi v tem, da sodišče lahko odredi neke ukrepe tudi kot samostojne, kadar se kazenski postopek ne more uvesti.

VII.

Osebni varnostni ukrepi brez odvzema prostosti

Razen varnostnih ukrepov z odvzemom prostosti navajajo v sodobni kriminološki znanosti vedno bolj, da lahko tudi varnostni ukrepi, ki niso združeni z odvzemom prostosti, predstavljajo pomembno in pogosto zlasti učinkovito preventivno sredstvo za zatiranje kriminalitete. Glede na temeljno načelo, da učinkovito preventivno zatiranje kriminalitete zahteva uporabo individualnih ukrepov, se prevzgoja večkrat doseže tudi z uporabo ukrepov, ki puščajo kakšno osebo v njeni popolni ali samo delno omejeni prostosti. Poleg tega prihaja v poštev tudi vzgojno načelo, ki je v skladu z nalogami kriminalne politike, naj se namreč ne uporablja strožje sredstvo, kot ga zahteva namen v konkretnem primeru. Zaradi tega zahteva sodobna znanost in pozitivna zakonodaja, naj se v posameznem primeru odredi oddaja v zavod šele takrat, če ni mogoče pričakovati uspeha od uporabe ukrepov brez odvzema prostosti. Sodobne zakonodaje očitno težijo za tem, da bi se razširil seznam teh varnostnih ukrepov, in to zaradi njihovega kriminalnopolitičnega pomena. S tem se namreč pri zatiranju kriminalitete nudi sodišču možnost, da z uporabo takšnih ukrepov, ki so adekvatni osebnosti nevarnih storilcev, doseže največjo kriminalnopolitično korist. Toda pota, po katerih naj bi se to doseglo, so v pozitivnih zakonodajah dosti različna. Ponekod imajo sodišča široka pooblastila, da izrečejo takšen ukrep in način njegove praktične uporabe, drugod pa so sodišča tesno vezana na zakonite predpise.

Varnostni ukrepi brez odvzema prostosti, ki jih poznajo pozitivne zakonodaje in o njih razpravljam tudi v literaturi, so v glavnem tile:

1. varstveni nadzor,
2. prepoved opravljanja določenega poklica,
3. omejitev prostega gibanja,
4. odvzem posameznih pravic,
5. medicinski ukrepi,
6. poroščvo za mir in kavcija.

K 1. Varstveni nadzor je vsekakor najpomembnejši varnostni ukrep brez odvzema prostosti. Njegov namen je v prvi vrsti zavarovanje družbe in readaptacija nevarnih oseb. Ta ukrep je kot najznačilnejše kriminalnopolitično sredstvo znan zlasti v angleškem »probation« sistemu. Ukrep se nanaša bolj kot katerikoli drug varnostni ukrep neposredno na določeno osebo, od katere se tudi zahteva neko aktivno sodelovanje, toda pri tem se je treba načelno izogibati kakršnemukoli prisiljevanju. Kot nadzorni organ nastopa »probation officer«, ki ima široka skrbstvena pooblastila in osebno skrbi za potrebe vsakega svojega varovanca. Prvenstvena naloga nadzornega organa je, da obsojencu pomaga, nadzoruje njegov način življenja itd. Načelo, da je treba obsojenca iztrgati iz njegovega pasivnega ponašanja in ga aktivirati, se v »probation« sistemu polno izraža. V literaturi trdijo, da je ta sistem pokazal pomembne uspehe v angleški kriminalni politiki in da je zlasti uspešen za resocializacijo posameznih delinkventov. — Po nekaterih tujih zakonodajah se lahko varstveni nadzor odredi tudi kot samostojen ukrep, ponekod pa tudi poleg pogojne obsodbe in poleg pogojnega odpusta iz kazenskega zavoda ali pa tudi poleg kazni odvzema prostosti. Nadrobne predpise o varstvenem nadzoru kot posebnem poboljševalnem in varnostnem ukrepu vsebuje načrt splošnega dela kazenskega zakonika Zahodne Nemčije.

V našem pozitivnem kazenskem pravu ta ukrep ni znan. Mislim pa, da bi bilo iz kriminalnopolitičnih razlogov tudi pri nas koristno predvideti takšen ukrep, ki bi ob določenih poroštvih za osebne pravice državljanov lahko postal uspešno preventivno sredstvo za zatiranje kriminalitete in za resocializacijo delinkventov. Zlasti umestno bi bilo, da bi se pogojna obsodba povezala z ukrepom postavitev pogojno obsojene osebe pod nadzor socialnega varstva. Ukrep bi bil umesten tudi pri pogojno odpuščenih obsojencih in morebiti tudi pri obsojencih po prestani kazni odvzema prostosti sploh. V mnogih državah, v katerih je uveden ta ukrep, so dosegli zelo zadovoljive rezultate. K praktični uporabi tega ukrepa pri nas bi lahko znatno pripomogle tudi naše družbene organizacije. V načrtu za novoletna našega kazenskega zakonika je predviden za mladotletne storilce kaznivih dejanj vzgojni ukrep

postavitev pod nadzorstvo organov socialnega skrbstva. Videti je, da so pri nas vendarle načeloma že ustvarjeni objektivni in subjektivni pogoji za uvedbo tega pomembnega ukrepa tudi za polnoletne storilce.

K 2. Prepoved opravljanja določenega poklica se obravnava v tujih zakonodajah bodisi kot stranska kazen bodisi kot varnostni ukrep. Čeprav ima ta ukrep tudi kaznovalni pomen, v literaturi vendarle upravičeno trdijo, da ima glede na svojo naročno in na svoje funkcije pomen varnostnega ukrepa, ker kriminalnopolitično temelji na nevarnosti zlorabe določenega poklica in je zaradi tega tudi zadostno označen kot preventivni ukrep.

V tujih zakonodajah se ta ukrep ponekod lahko uporablja pri vsakem poklicu, drugod pa samo pri tistih poklicih, za katerih izvrševanje je potrebno uradno dovoljenje.

V našem kazenskem zakoniku je ta sankcija stranska kazen. Toda načrt za novelo kazenskega zakonika je zavzel teoretično pravilno pot s tem, da je ta ukrep uvrstil v skupino varnostnih ukrepov. Po načrtu lahko obstoji prepoved opravljanja določenega poklica v prepovedi izvrševanja določenega poklica ali samostojne delavnosti ali v prepovedi izvrševanja določene dolžnosti ali naziva v državnih organih, ustanovah, gospodarskih in družbenih organizacijah. Prepoved opravljanja določenega poklica ali samostojne delavnosti se po načrtu za novoletno lahko izreče trajno ali za določen čas, prepoved opravljanja določene dolžnosti ali naziva pa se lahko izreče samo za določen čas. Prepoved opravljanja določenega poklica ali samostojne delavnosti se lahko izreče trajno samo pri obsojni na kazen strogega zapora več kot treh let. Stališče načrta o trajni prepovedi opravljanja določenega poklica ali samostojne delavnosti je vendarle prestrogo in bi bilo zaradi tega umestno, da bi se trajna prepoved lahko izrekla samo zoper večkratne povratnike, ki so storili sorodna kazniva dejanja.

K 3. Omejitev prostega gibanja.

Kot ukrepi te vrste so znani v zakonodajah:

- a) prepoved bivanja,
- b) določitev kraja prebivanja,
- c) izgon.

K a. Kriminalnopolitični namen prepovedi bivanja je varstvo pred osebo, ki je nagnjena h kaznivim dejanjem, in odstranitev iz okolice, ki ima kriminogeni vpliv nanjo. Izkušnje dokazujejo, da so hudodelci, ki so spremenili okolje, prenehali izvrševati kazniva dejanja. Prepoved bivanja se v tujih zakonodajah obravnava kot varnostni ukrep ali kot stranska kazen. Toda glede na njeno na-

ravo in namen jo je treba šteti za varnostni ukrep.

K b. Isti kriminalnopolitični razlogi prihajajo v poštev tudi pri določitvi kraja prebivanja. Ukrep se v drugih državah uporablja v prvi vrsti za nevarne osebe, ki so nagnjene k potepanju, in njegov namen je odstraniti preddeliktno nevarnost.

K c. Izgon je varnostni ukrep eliminacijske narave. Poznajo ga skoraj vse tuje kazenske zakonodaje; izjemoma se obravnava tudi kot administrativni ukrep. Praviloma se izgon izreče samo proti tujcem, ki so bili obsojeni zaradi določenih kaznivih dejanj, če osebne in stvarne okoliščine opredeljujejo storilca kot nevarno osebo. Izreče se lahko trajno ali za določen čas.

Izmed vseh teh ukrepov je v našem kazenskem zakoniku predviden samo še izgon iz države, ki se lahko izreče zoper tujca pri izreku kazni, če sodišče iz nagibov, iz katerih je storil kaznivo dejanje, iz načina storitve ali iz drugih okoliščin spozna, da bi bilo škodljivo, če bi ostal v državi. Pri tem ukrepu je torej zakonodajalec odstopil, očitno v interesu varstva države in družbe pred kriminalnimi tujci, od temeljnega kriterija za uporabo varnostnih ukrepov, to je, od storilčeve nevarnosti, ter je uvedel nov kriterij, to je, kriterij škodljivstva. Po drugem načrtu za novolet kazenskega zakonika naj bi ta ukrep izpadel iz sistema varnostnih ukrepov, toda v zadnjem (tretjem) načrtu pa je bil v bistveno nespremenjeni formulaciji, kakor v sedanjem 63. členu kazenskega zakonika, spet sprejet.

V tej zvezi naj še pripomnim, da sta po noveliranem temeljnem zakonu o prekrških v upravnem kaznovanju predvidena varnostna ukrepa izgon iz določenega kraja in določitev prebivališča.

Kot poseben varnostni ukrep, s katerim se omejuje prosto gibanje, je v nekaterih državah predvidena tudi prepoved zahajanja v gostilne in se lahko uporabi zoper osebo, ki je nagnjena k uživanju alkoholnih pičač. Takšen ukrep je poznal tudi bivši jugoslovanski kazenski zakonik iz leta 1929, toda v praksi se je pokazal kot povsem neučinkovit.

K 4. Odvzem posameznih pravic.

Ta ukrep, s katerim sodišče izreče izgubo določenih pravic, vedno bolj izpada iz kazenske zakonodaje bodisi kot stranska kazen bodisi kot varnostni ukrep. Odvzem posameznih državljaških pravic v obliki kazensko-pravnega ukrepa ima pravzaprav svoj kriminalnopolitični pomen samo kot preddeliktni ukrep.

V skupini teh ukrepov zavzema v modernem kazenskem pravu pomembno mesto odvzem dovoljenja za vožnjo z motornim vo-

zilom. V večini držav se takšen odvzem šteje za administrativni ukrep. Tudi v našem pozitivnem pravu je znan samo v upravnem kaznovanju zaradi prekrška. Toda v nekaterih zakonodajah je uvrščen med varnostne ukrepe in se uporablja poleg kazni zoper osebo, ki je z vožnjo z motornim vozilom pokazala svojo nevarnost za javni promet.

V načrtu za novoletna kazenskega zakonika je predviden ta varnostni ukrep, ki bo nedvomno pomenil zelo učinkovito preventivno sredstvo za zatiranje prometne kriminalitete. Sodišče bo lahko fakultativno izreklo ta ukrep zoper tistega, ki stori kaznivo dejanje zoper splošno varnost ljudi in premoženja z uporabo motornega vozila, in sudišče glede na način storitve spozna, da je nevarno, če bi storilec v bodoče še vozil z motornim vozilom. Ukrep lahko izreče sodišče za čas od enega do treh let. Mislim pa, da bi bilo treba glede na nekatere trajne bolezni ali hibe posameznih voznikov motornih vozil predvideti tudi možnost trajnega odvzema dovoljenja. S tem bi bili izločeni iz javnega prometa tisti vozniki motornih vozil, ki pomenijo trajno nevarnost za ljudi in premoženje.

Izmed drugih pravic, ki se lahko odvzamejo z izrekom kazenskega sodišča, poznajo tuje zakonodaje še roditeljsko in skrbstveno pravico. Naša zakonodaja zavzema pravilno mnenje, da odvzem teh pravic ne spada v pristojnost kazenskih sodišč, temveč da se lahko odvzamejo po posebnih predpisih temeljnega zakona o razmerju med starši in otroki. Sicer pa v našem kazenskem pravu lahko opazimo zelo pomembno in kriminalnopolično povsem utemeljeno težnjo, ki se je izrazila tudi v načrtu za novoletna kazenskega zakonika, to je, da se obsojencem po prestani kazni strogega zapora in zapora vrnejo vse pravice, ki so potrebne za njihovo vlivučitev v redno življenje.

K 5. Medicinski ukrepi.

V to skupino spada v prvi vrsti obvezno zdravljenje. Namen tega ukrepa je zdravljenje določenih storilcev, poleg tega pa tudi odstraniti vzroke kriminalitete, ki so pogojeni z boleznijo ali slone na abnormnem nagnjenju določenega storilca, s tem pa preprečevati bodočo kriminaliteto. Ta pomembni preventivni ukrep je znan zlasti v angleškem pravu, kjer se lahko odredi v okviru »probation« sistema. Objekt ukrepa je duševno abnormni in nevarni, toda ne duševno bolni storilec. Sem spada tudi že zgoraj omenjeno zdravljenje alkoholikov.

Kot poseben medicinski varnostni ukrep poznajo v ZDA in tudi v nekaterih evropskih državah kastracijo, ki jo uporabljajo zlasti pri povratnih hudodelcih zoper javno mo-

ralo, če sodišče spozna, da so nevarni za družbo. Takšen ukrep, ki spominja na teroristične metode za časa nacizma in pomeni neposreden napad na osebno svobodo državljanov in njihove pravice do telesne integritete, ne more imeti nobenega mesta v sistemu naših kazenskih sankcij.

K 6. Poleg navedenih varnostnih ukrepov brez odvzema prostosti poznajo v nekaterih državah tudi še posebne ukrepe, in sicer tako imenovano poroštvo za mir in kavcijo, da ne bo storjeno kaznivo dejanje. Kriminalnopolični razlog za te preventivne ukrepe je utemeljena nevarnost, da bo kakšna oseba uresničila kaznivo dejanje, s katerim je grozila, ali nevarnost, da je oseba, ki je bila že obsojena zaradi kaznivega dejanja, resno nagnjena k povratku. V nekaterih tujih kazenskih zakonodajah je predvidena kot poseben ukrep tudi kavcija za izpolnitve sodnih odločb in za dobro obnašanje. Uporablja se pri pogojno odpuščenih obsojencih in za čas odrejenega varstvenega nadzora.

Končno moramo na kratko omeniti tudi posebno kazenskopravno sankcijo, ki jo poznajo nekatere tuje zakonodaje in je predvidena tudi v našem kazenskem zakoniku, in sicer objavo sodbe v tisku ali po radiu. Po 178. členu kazenskega zakonika sme sodišče pri obsodbi za obrekovanje s tiskom ali po radiu na tožilčeve zahtevo odločiti, da se sodba na obsojenčeve stroške enako objavi in to v celoti ali v izvlečku. Pravna narava tega ukrepa je zelo sporna. Medtem ko v kazenskopravni literaturi deloma priznavajo temu ukrepu pomen varnostnega ukrepa, pa večina vendarle zavzema mnenje, da ne gre niti za kazen niti za varnostni ukrep, temveč da pomeni ta ukrep nekakšno dopolnitve kazenske sodbe, ki najda zadoščenje osebi, obrekovani s tiskom ali po radiu. Da takšen ukrep ni niti kazen niti varnostni ukrep, izhaja tudi iz Zakonika o kazenskem postopku, ki v 330. in 345. čl. ločeno od kazni in varnostnih ukrepov obravnava objavo sodbe v tisku in po radiu.

VIII.

Stvarni varnostni ukrepi

Izmed teh ukrepov je v literaturi in v zakonodajah najbolj znan odvzem predmetov. Toda pravni pomen tega ukrepa je v kazenskopravni znanosti sporen, kar se izraža tudi v pozitivnih zakonodajah. Starejši kazenski zakoniki so odvzem predmetov obravnavali kot kazen, in sicer kot stransko kazen ali kot posledico oziroma učinek kazni. V kazenskopravni znanosti zavzemajo na eni strani stavliše, da odvzem predmetov nima pomena

varnostnega ukrepa, češ da ne gre za kakšen preventivni ukrep in da ima odvzem predmetov bolj pomen represije. Drugi avtorji pa spet dokazujejo, da ima tudi odvzem predmetov pravni in kriminalnopolitični pomen varnostnega ukrepa, in dokazujejo to stališče s tem, da je vendarle kriminalnopolitični razlog tega ukrepa v nevarnosti predmetov, ki se odvzamejo s sodbo kazenskega sodišča, in da ima ta ukrep tudi svojo preventivno funkcijo. Prvi kazenski zakonik, ki se je jasno in nedvomno odločil za drugo stališče, to je, da ima odvzem predmetov pomen varnostnega ukrepa, je bil italijanski kazenski zakonik iz leta 1930. Takšno stališče sta sprejela tudi švicarski in grški kazenski zakonik, pa tudi naš kazenski zakonik je uvrstil odvzem predmetov med varnostne ukrepe.

Kriterij za uporabo tega ukrepa je vsekakor neka lastnost predmeta, ki pomeni nevarnost bodisi po svojem namenu (instrumenta sceleris) bodisi po svojem izvoru (producta sceleris). Kot producta sceleris se štejejo v nekaterih zakonodajah samo tisti predmeti, ki so bili pridobljeni neposredno s kaznivim dejanjem, toda v večini zakonodaj spada pod ta pojem vse tisto, kar tudi posredno izvira iz kaznivega dejanja. Odvzem denarne vrednosti predmetov oziroma odvzem premoženjske koristi, ki je bila dosežena s storitvijo kaznivega dejanja, je predviden samo v nekaterih zakonodajah. Načeloma se odvzamejo samo predmeti, ki so last storilca oziroma udeleženca. Toda tudi v tem pogledu obstoje izjeme in celo v tistih zakonikih, ki obravnavajo odvzem predmetov kot kazen in ne kot varnostni ukrep, je predviden s posebnimi predpisi odvzem predmetov, ki niso last storilca ali udeleženca. Zlasti je v kazenskih zakonodajah predviden ne glede na lastnino odvzem nevarnih predmetov ali takšnih predmetov, katerih izdelava ali posest že pomeni kaznivo dejanje. Zakonodaje poznajo tako obligatoren kakor tudi fakultativen odvzem predmetov.

V našem kazenskem zakoniku se pri tem ukrepu zlasti izraža kriterij nevarnosti predmetov v 2. odst. 62. člena kazenskega zakonika, po katerem se smejo vzeti predmeti tudi tedaj, kadar niso storilčeva last, če to terjajo splošna varnost in moralni razlogi. Ta kriterij je vodil našega zakonodajalca tudi pri 442. členu zakonika o kazenskem postopku, po katerem se vzamejo predmeti, ki se po kazenskem zakoniku morejo ali morajo odvzeti, tudi takrat, kadar se kazenski postopek ne konča s sodbo, s katero se obtoženec spozna za krivega, če to zahtevajo interesi splošne varnosti in razlogi morale.

Po 62. členu našega kazenskega zakonika je odvzem predmetov fakultativni varnostni

ukrep, ki se lahko uporabi pri vsakem kaznivem dejanju. V praksi naših sodišč je nastalo vprašanje, v kakšnem razmerju je ta predpis splošnega dela s predpisi posebnega dela kazenskega zakonika, v katerem so predvideni primeri obligatornega in fakultativnega odvzema predmetov. Vrhovno sodišče LRS je v konkretnem primeru odločilo, da se splošni pogoji za odvzem predmetov po 62. členu kazenskega zakonika nanašajo na vse določbe posebnega dela kazenskega zakonika, ki predpisujejo fakultativen ali obligatoren odvzem predmetov.

Načrt za novoletno našega kazenskega zakonika predlaga, naj iz besedila 62. člena kazenskega zakonika izpadajo besede »ali ki so bili dobljeni kot nagrada za kaznivo dejanje«, toda doda se nov, 62. a člen, ki govorci o obligatornem odvzemetu premoženjske koristi. Mislim, da je predlagana novela načeloma utemeljena, ker bo s tem pozitivno rešeno sporno vprašanje, ali se smejo odvzeti denar in drugi predmeti, kakor tudi kakšna druga premoženjska korist, ki je bila pridobljena s storitvijo ali ob storitvi kaznivega dejanja. Vendar nastaja vprašanje, ali je umestno predpisati obligatorem odvzemetu premoženjske koristi, kakor to predlaga načrt novele, zlasti če upoštevamo dejstvo, da je odvzem predmetov kot takšnih po 62. členu kazenskega zakonika samo fakultativen. S tem dobiva ta ukrep nekakšen pomen represije; ta pomen se še stopnjuje v načrtu novele, ki predlaga, naj — če odvzem ni mogoč — sodišče odredi, da plača storilec denarni znesek, ki ustreza pridobljeni premoženjski koristi. Sicer pa mislim, da so pri odvzemetu premoženjske koristi, pridobljene na oškodovančevu škodo, s predlaganim 2. in 3. odstavkom novega 62. a člena kazenskega zakonika zadosti zavarovane oškodovančeve premoženjske koristi. Utemeljeni kriminalnopolitični razlogi za čim učinkovitejše zatiranje gospodarske kriminalitete se izražajo tudi v načrtu novele, da se, če se je s kaznivim dejanjem odgovorne osebe v gospodarski organizaciji pridobila premoženjska korist za gospodarsko organizacijo, ta korist vzame gospodarski organizaciji.

Razen odvzema predmetov pozna tuja zakonodaja še ukrep, ki ima tudi pomen stvarnega varnostnega ukrepa in se pravzaprav približuje prepovedi opravljanja določenega poklica. Ukrep obstoji v tem, da se ustavi in zapre podjetje ali obrat, če je bilo sredstvo ali pretveza za storitev kaznivega dejanja.

* * *

Skušal sem vsaj v glavnih potezah prikazati problematiko varnostnih ukrepov s kriminoloških, kriminalnopolitičnih in prav-

noprimerjalnih vidikov, pa tudi v zvezi z novimi pogledi, ki se izražajo v predlogih za novelizacijo našega kazenskega zakonika. Na podlagi vseh gornjih izvajanj lahko ugotovim, da dobivajo tudi v naši socialistični družbeni ureditvi varnostni ukrepi v sistemu kazenskih sankcij vedno pomembnejše mesto kot sredstvo za preventivno zatiranje kriminalitete, za varstvo naše skupnosti pred nevarnimi delinkventi in zlasti tudi za čim učinkovitejšo resocializacijo delinkventov ob popolnem spoštovanju osebnih pravic državljanov, vse to pa mora biti temeljni namen naše kriminalne politike.

Izkušnje drugih držav in njihovih zakonodaj, dosežki domačih in tujih znanstvenih raziskav, ob upoštevanju zahtev našega družbenega razvoja in njegovih posebnosti, so vsekakor velikega pomena za zgraditev našega sistema kazenskih sankcij kot enega, toda ne edinega sredstva za obvarovanje družbe pred kriminalitetom. V boju zoper kriminaliteto je treba v prvi vrsti organizirati učinkovito preventivno delavnost. Tudi sklepi II. kongresa pravnikov Jugoslavije v Zagrebu posebej poudarjajo, da represija ne more biti izključni, pa tudi ne temeljni vidik za zatiranje kriminalitete, marveč je treba v ta namen razviti sistematično in organizirano preventivno delavnost v smeri postopnega odstranjevanja splošnih in individualnih pogojev, ki ustvarjajo ugodna tla za kazniva dejanja. Nujno potrebno je aktivizirati družbene sile, zlasti organe družbenega upravljanja v občinah, okrajih in gospodarskih organizacijah, politične in druge družbene organizacije, tisk itd., kakor tudi ustrezno koordinirati in zediniti celotno represivno in preventivno delavnost državnih in družbenih organov, ki je usmerjena v zatiranje kriminalitete. Glede uspešnega izvajanja naše kriminalne politike zaslužijo vso pozornost tudi tisti sklepi kongresa, ki naglašajo, da je treba okrepliti napore za znanstveno proučevanje socialnih in individualnih vzrokov ter drugih faktorjev kriminalitete, njenih pojavnih oblik, učinkovitosti in smotrnosti kazenskih sankcij in preventivnih ukrepov, kakor tudi

drugih problemov kriminalne politike. V ta namen je treba organizirati stalno in sistematično raziskovalno delo, tako da bi se v večji meri izkoristili znanstveni dosežki na področju kriminalne politike.

Uporabljena literatura:

1. Frank: Teorija kaznenog prava po krivičnom zakoniku od godine 1951, opći deo, 1955.
2. Srzenić-Stajić: Krivično pravo FNRJ, opšti deo, 1954.
3. Bavcon: Kriminalna politika in njene tendence v socialistični družbi, 1957.
4. Bavcon: Novejši kriminalnopolični pogledi na individualizacijo ukrepov zoper delinkvente, Kriminologija v kazenskem pravosodju, 1957.
5. Lučovnik: Pojem in naloge kriminologije, prav tam.
6. Bavcon: O obravnavanju delinkventov alkoholikov, Pravnik 1955.
7. Bavcon: Načrt novega švedskega kazenskega zakonika, Kriminalistična služba 1958.
8. Maklecov: Očuvalne odredbe v sistemu modernega prava, Slovenski pravnik 1932.
9. Maklecov: Vračunljivost, krivda, nevarnost. Zbornik znanstvenih razprav pravne fakultete v Ljubljani, XVI. zv.
10. Ferri: Sociologia criminale, 4. izdaja, 1900.
11. Laignel-Lavastine, Stanciu, Précis de Criminologie, 1950.
12. Bulletin de la Société internationale de défense sociale, štev. 1, Paris.
13. Graven: Droit pénal et Défense sociale, Revue pénale suisse 1951.
14. M. Ancel: La défense sociale nouvelle, Paris.
15. L'individualisation des mesures prises à l'égard du délinquant.
16. Frey: Reform des Massnahmenrechts gegen Frühkriminelle, 1951.
17. Frey: Ausbau des Strafensystems, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1953.
18. Heinitz: Der Ausbau des Strafensystems, prav tam.
19. Lang-Hinrichsen, Das Strafensystem im ausländischen Strafrecht, 1955.
20. Geerds: Die Bekämpfung der Berufs- und Gewohnheitsverbrecher und Behandlung des Rückfalls, Materialien zur Strafrechtsreform, 2. Band, Rechtsvergleichende Arbeiten I, Allgemeiner Teil, Bonn, 1954.
21. Hermann: Die mit Freiheitsentziehung verbundenen Massnahmen der Sicherung und Besserung, prav tam.
22. Heuerman: Die Behandlung der Trunkenheit und der Gewohnheitstrinker, prav tam.
23. Heldmann: Die Massnahmen der Sicherung und Besserung ohne Freiheitsentziehung, prav tam.

(Rokopis zaključen 31. marca 1959)

Security Measures in Modern Penal Law

(A criminological and legal comparative study)

(By prof. dr. Hinko Lučovnik — Director of Institute for Criminology at the University of Ljubljana

The question of penal sanctions is still one of the central questions of penal law. In modern science of criminal law and criminology lively interest is devoted to the question as to what preventive and re-

pressive measures should be used in dealing with a given category of offenders so as to bring about their reeducation and resocialisation. And here special importance attaches to the security measures intro-

duced in one form or another in almost all modern penal codes. In connection with these measures we are now faced with the contentious question whether the so called monism or dualism of penal sanctions should prevail in the system of penal sanctions.

The author concentrates on showing the rise and development of security measures in criminology and positive legislation. In criminal policy the idea has prevailed that retributive penalty is not and cannot be the only means in combatting criminality; on the contrary, in dealing with certain offenders we must react with other social-economical and individualized measures. In the period between the two world wars certain new security measures have begun to prevail in positive law. These measures should be employed in place of penalties or in addition to penalties in cases of habitual criminals, recidivists, mentally abnormal and psychopathic persons, alcoholics and drug addicts etc.

The author then deals with the question of mutual relation between penalty and security measures. He quotes the main points of view adopted respectively by the representatives of monism and dualism in penal sanctions.

Furthermore the author presents new concepts such as have won recognition in criminology since the second world war and which signify a radical reorientation in the elementary question of penal law especially in the question of preventive and repressive measures against criminality. These ideas developed more especially in the so-called movement for social defence (*le mouvement de defense sociale*). New concepts in penal law and criminology start from the fundamental premise that in penal procedure it is the personality of the offender which must be carefully studied and understood. Observation and investigation of the offender's personality calls for greater choice in penal measures. These new ideas based upon the fundamental point of view that criminality cannot be combatted with the traditional criminal policy is gradually finding expression in positive legislation. In this respect the draft project of the Swedish criminal code of 1956 is of the greatest importance.

The author furthermore claims that in modern criminology it is axiomatic that modern criminal system calls for a systematic observation and investigation of the offender's personality from the criminal-biological, psychological and sociological point of view. Here he also mentions the resolutions of the second Yugoslav lawyers' congress in Zagreb in 1958. There the demand was put forward that the entire penal procedure should devote far greater attention to the personality of the offender.

In the opinion of the author penalty as entailed by guilt plus responsibility is still the basic weapon in our system of penal sanctions for combatting criminality. Security measures, however, represent those indispensable forms of social reaction to criminality, which exercise their specific functions. This is in the first place the protection of society from dangerous criminals in the case of whom penalty does not come into consideration or would not constitute an adequate measure. Therefore the author advocates dualism in penal sanctions. In view of different possibilities security measures without penalty, penalty without security measures and penalty plus security measures are needed for the carrying out of a successful criminal policy.

The author furthermore explains the system and types of security measures in different forms of modern legislation. Security measures are divided into measures concerning persons and those concerning things. Security measures concerning persons are furthermore divided into measures depriving of

freedom and such as do not entail loss of freedom. Regarding the question of relation between penalties and security measures in positive legislation, the author states that foreign patterns of legislation can be divided into three groups, viz. the dualism, the monistic group and the combined system. After classifying several patterns of positive legislation in this manner, the author comes to the conclusion that the dualistic system of penal sanctions is still prevalent today but that in the newest concepts a tendency towards the introduction of the monistic system is already evident.

Among the security measures concerning persons and entailing the deprivation of freedom the author deals exhaustively with the security measures against legally irresponsible offenders and offenders of limited responsibility, with recidivists and habitual criminals, with alcoholics and drug addicts. He shows the importance of these measures in criminal policy and in the legislation of several foreign countries. Our positive penal legislation, however, recognizes only the transfer of legally irresponsible offenders and those with limited responsibility to institutions for protection and medical treatment. The author advocates that compulsory medical treatment of mentally defective persons should be introduced as a special security measure. Regarding measures against recidivists, the author deals critically with the draft project of the new Yugoslav penal code which fails to provide any special security measures for them, contemplating only the possibility of increased penalties for repeated recidivists. The author at the same time categorically rejects the introduction of a special security measure recognized in certain foreign penal codes, viz. the retention of the recidivists after they have served their sentences. He also quotes arguments against the so-called indeterminate sentences. But he emphasizes the significance of the new security measures in the draft projects of the Yugoslav code, viz. compulsory treatment of alcoholics and drug addicts.

Among security measures without deprivation of freedom the author devotes special attention to the probation system which plays an important part in the criminal policy pursued in England. He suggests that this security measure should be introduced also in this country as an effective means in the case of conditionally sentenced persons and as a means for resocialization of persons conditionally released. In connection with the withdrawal of certain personal rights as a security measure the author specially mentions the new provision included in the draft project of the code, viz. the seizure of the licence to drive motor vehicles. This measure represents an effective means for combatting reckless driving. The author also deals with the problem of the so-called medical measures recognized in certain foreign codes and takes up a very definite stand against castration. Finally he deals with the legal aspect of the publication of judgment in the press and on the radio which according to our penal law gives satisfaction to persons who have been libelled in print and over the radio.

Among measures concerning things the author deals more exhaustively with the seizure of certain objects from the point of view of our legislation.

Finally the author stresses that also in our social order security measures in the system of penal sanctions occupy an important place as a means for preventive combatting of criminality, for the protection of our society against dangerous delinquents. These measures ensure the most efficient resocialisation of delinquents but only if coupled with a guarantee for personal right of the citizens, which must be the foundation and purpose of our criminal policy.